

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları

Editör

Dr. Abdulhan TAŞBAŞI

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-375-031-2	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları	47518
Editörler	Baskı ve Cilt
Dr. Abdulhan TAŞBAŞI ORCID iD: 0000-0003-3193-1206	Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü	Bisac Code
Yasin DİLMEN	EDU000000
	DOI
	10.37609/akya.3263

Kütüphane Kimlik Kartı

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları / ed. Abdulhan Taşbaşı.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
225 s. : tablo, şekil, fotoğraf ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253750312

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

Önsöz

Günümüzün karmaşık ve hızla değişen dünyasında, sosyal ve beşerî bilimler alanında yürütülen çalışmalar, bireylerin ve toplumların kültürel, sosyal ve tarihi dinamiklerini anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır. “Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları” adını taşıyan bu kitap, farklı disiplinlere ait uzmanlar tarafından oluşturulan on dört bölümle sosyal ve beşerî bilimler alanında okuyuculara geniş bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Kitaptaki her bir bölüm, kendi içinde özgün bir bakış açısı ve derin analizler barındırmaktadır. Okuyucusunun çalışmalardan elde edecekleri bilgi ve fikirlerin hem akademik hem de pratik hayatta fayda sağlayacağı ümit edilmektedir.

Kitabın birinci bölümünde Doç. Dr. Sefa Yıldırım “Tarih Eğitimi Bağlamında Mitolojiye Genel Bir Bakış” adlı çalışmasında tarih eğitimi bağlamında mitolojiyi ele almaktadır. Çalışmada mit kelimesinin etimolojik kökeni hakkında etraflıca bilgiler sunan yazar, bireyin ve toplumun ahlaki değerlerini, ilkelerini, aidiyet duygularını, erdemli ve ideal insan oluşumunu şekillendirmede hayati öneme sahip mitoloji ve mitografyanın tarih eğitimi, tarih bilinci ve tarih felsefesinin gelişiminde yerini vurgulamaktadır.

İkinci bölümde Doç. Dr. Selçuk Ilgaz ve Fundanur Yanık, “Öğretmen Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Kazandırmada Bir Fırsat: Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi” adlı çalışmalarında hizmet ederek öğrenme, eğitim programlarıyla bütünleştirilmiş topluma hizmet faaliyetleri ya da akademik öğrenmeyi topluma hizmet ile birleştirme olarak tanımlanan Topluma Hizmet Uygulamaları (THU) dersinin bireysel ve toplumsal anlamda fark yaratan yönlerine vurgu yaparak THU dersini alan öğretmen adayların sosyal sorumluk düzeylerini belirleyerek düzeyler arasında çeşitli değişkenlere göre farkları ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Üçüncü bölümde Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Asiltürk Okutan, “Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ İnovasyonu” adlı çalışmasında her geçen gün kullanım alanı gittikçe artan yapay zekâ teknolojisinin hizmet sektörünün önemli bir kolu olan turizm endüstrisinde nasıl yer aldığını ele almaktadır. Yapay zekâ teknolojisi, pazarlama süreci, hizmet sunumu, hizmet alımı, müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını tanımlama, öngörme, yeme-içme, ulaşım, danışmanlık vb. geniş bir çerçevede turizm sektörünün ihtiyaçlarına cevaplar sunmaktadır.

Dördüncü bölümde Dr. Öğr. Üyesi Tülay Dizikısa, “Organomineral Gübreler” adlı çalışmasında sürdürülebilir tarım uygulamaları ve çevresel sorunların çözümüyle doğrudan ilişkili olan organomineral gübrelerin tarım sektöründe kullanımına yönelik çıkarımlar ortaya koymaktadır.

Beşinci bölümde Dr. Abdulhan Taşbaşı, “Erzurum’da Duvar Yazısı Kültürü ve Duvar Yazıları: Sosyal, Kültürel ve Politik İfadelerin İncelenmesi” adlı çalışmasında Erzurum ili merkez ilçelerinden biri olan Yakutiye ilçesindeki mahallelerde duvar yazılarını inceleyerek Erzurum il merkezinde yer alan duvar yazılarının içeriklerini sosyal, kültürel ve politik yönleriyle ele almaktadır.

Altıncı bölümde Dr. Kübra Kandemir, “Oyun Dağarcığı Geliştirme Kaynak ve Yöntemleri” adlı çalışmasında geleneksel çocuk oyunlarına ilişkin dağarcığın geliştirilmesinde görüşme ve gözlem yöntemleri ile basılı ve dijital kaynaklar üzerinde yer alan oyun kültürünün yansımalarını ele almaktadır.

Yedinci bölümde Dr. Esin Altun, “Bitlis Çarşısı Yangını ve Afet Yönetimi (16 Temmuz 1904)” adlı çalışmasında 1904 yılında Bitlis ilinde meydana gelen yangın olayını ve yangın karşısında ulusal ve yerel yöneticiler tarafından ortaya konulan afet yönetim planını ele almıştır. İhmal sonucu meydana gelen yangında itfaiye teşkilatının yetersizliği, şehir imar planının düzensizliği, inşa sırasında kullanılan malzemelerin etkisinin ne derece önemli olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sekizinci bölümde Dr. Yasemin Tepe, “Avrupa’daki Türk Boylarının Sanat Eserlerinde Görülen Erkek Figürünün Biçimsel ve İkonografik Özellikleri” adlı çalışmasında köklerini Orta Asya’dan alan, köklü ve kendini sürekli yenileyebilen Türk sanatından hareketle Avrupa’daki Türk topluluklarının farklı sanat eserlerine yansıyan erkek figürü ve bu figürün biçimsel ve ikonografik özelliklerini ele almaktadır.

Dokuzuncu bölümde Muhammed Burak Yıldırım, “Eleşkirt’te Önemli Bir Eskiçağ Merkezi: Gülşah Kalesi ve Yerleşim Yeri” adlı çalışmasında birçok tarihî ve arkeolojik merkeze sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ağrı ili Eleşkirt ilçesinde yer alan Gülşah Kalesi ve yerleşim alanına dikkat çekerek burada ve benzer özelliklere sahip diğer alanlarda görülen tahribatı ele almaktadır.

Onuncu bölümde Filiz Günderen, “Osmanlı Kadın Dergilerinden Mürüvvet’te Kadın Kimliği” adlı çalışmasında Osmanlı Devleti döneminde kadın dergilerinden olan ve meşrutiyet öncesi yayınlanan Mürüvvet dergisinde dönemin kadın algısını ve kadın kimliğini ele almaktadır.

On birinci bölümde Fatıma Koç, “Edmund Husserl ve Felsefesinde Gelişen Kavramlar” adlı çalışmasında çağdaş felsefe tarihi düşüncesinde fenomenoloji paradigması ile bilginin gerçekliği, gerçekliğin arkasındaki özü anlayabilme ve temellendirme bilincini uyandırmış aynı zamanda pozitif bilimler, matematik ve psikoloji gibi bilimlerle sistematik bir metot anlayışı yolunu açmanın imkanlarını sunan Edmund Husserl ve felsefesinde gelişen kavramları ele almaktadır.

On ikinci bölümde Dr. Abdulhan Taşbaşı, “Erzurum Âşıklık Geleneğinde Son İcra Mekânları” adlı çalışmasında köklü bir geçmişe sahip âşıklık geleneğinin Erzurum’daki yansımaları ve Erzurum’da âşıklık geleneğinin son icra mekânı olan iki âşik kahvehanesi “Temelli Kıraathanesi” ve “Sümmani Baba Âşıklar Kıraathanesi ve GelenEK Evi”ni ele almaktadır.

On üçüncü bölümde Doç. Dr. Sefa Yıldırım, “Tarih Eğitimi ve Tarih Bilinci Bağlamında Empati, Sempati, Özdeşleşme, Alturizm, Ego, Bilinçve Zihin Kavramlarına Genel Bir Bakış” adlı çalışmasında tarih eğitimi, tarih bilinci ve tarih felsefesi açısından empati, kendilik bilinci, özdeşleşme, ego, bilinç ve zihin kavramlarını ele almaktadır.

On dördüncü bölümde Fatıma Koç, “Eğitim Felsefesi ve Akımları Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında eğitim ve öğretimde felsefe ve eğitim akımlarının kullanımını eğitim felsefesi kapsamında ele almaktadır.

Çalışmanın sosyal ve beşerî bilimler alanında yeni araştırma ve tartışmalara ilham kaynağı olması ümidiyle çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen değerli yazarlarımıza, yayınevi yetkililerimize teşekkür ederim. Yine çalışmanın maddî ve manevî hazırlık sürecinde değerli sürecinde desteklerini esirgemeyen sunan Öğr. Gör. Dr. Serap KURT KAYSERİLİ’ye de teşekkürü borç bilirim.

Editör
Abdulhan TAŞBAŞI
Erzurum-2024

İçindekiler

Bölüm 1	Tarih Eğitimi Bağlamında Mitolojiye Genel Bir Bakış.....	1
	<i>Sefa YILDIRIM</i>	
Bölüm 2	Öğretmen Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Kazandırmada Bir Fırsat: Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi	15
	<i>Fundanur YANIK</i> <i>Selçuk İLGAZ</i>	
Bölüm 3	Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ İnovasyonu.....	39
	<i>Yasemin ASİLTÜRK OKUTAN</i>	
Bölüm 4	Organomineral Gübreler.....	55
	<i>Tülay DİZİKISA</i>	
Bölüm 5	Erzurum’da Duvar Yazısı Kültürü ve Duvar Yazıları: Sosyal, Kültürel ve Politik İfadelerin İncelenmesi.....	79
	<i>Abdulhan TAŞBAŞI</i>	
Bölüm 6	Oyun Dağarcığı Geliştirme Kaynak ve Yöntemleri	97
	<i>Kübra KANDEMİR</i>	
Bölüm 7	Bitlis Çarşı Yangını ve Afet Yönetimi (16 Temmuz 1904)	109
	<i>Esin ALTUN</i>	
Bölüm 8	Avrupa’daki Türk Boylarının Sanat Eserlerinde Görülen Erkek Figürünün Biçimsel ve İkonografik Özellikleri	121
	<i>Yasemin TEPE</i>	
Bölüm 9	Eleşkirt’te Önemli Bir Eskiçağ Merkezi: Gülşah Kalesi.....	131
	<i>Muhammed Burak YILDIRIM</i>	
Bölüm 10	Osmanlı Kadın Dergilerinden Mürüvvet’te Kadın Kimliği	139
	<i>Filiz GÜNDEREN</i>	
Bölüm 11	Edmund Husserl ve Felsefesinde Gelişen Kavramlar	149
	<i>Fatma KOÇ</i>	
Bölüm 12	Erzurum Âşıklık Geleneğinde Son İcra Mekânları	159
	<i>Abdulhan TAŞBAŞI</i>	

Bölüm 13 Tarih Eğitimi ve Tarih Bilinci Bağlamında: Empati, Sempati, Özdeşleşme, Alturizm, Ego, Bilinç ve Zihin Kavramlarına Genel Bir Bakış.....	169
<i>Sefa YILDIRIM</i>	
Bölüm 14 Eğitim Felsefesi ve Akımları Üzerine Bir Değerlendirme	199
<i>Fatma KOÇ</i>	

Yazarlar

Yazar Listesi ünvana göre sıralanmıştır.

Doç. Dr. Sefa YILDIRIM

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Tarih

Doç. Dr. Selçuk ILGAZ

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir
Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve
Türkçe Eğitimi

**Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ASİLTÜRK
OKUTAN**

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik
Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak
Sanatları

Dr. Öğr. Üyesi Tülay DİZİKİSA

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve
Hayvansal Üretim

Dr. Abdulhan TAŞBAŞI

Bağımsız Araştırmacı

Dr. Kübra KANDEMİR

Bağımsız Araştırmacı

Dr. Esin ALTUN

Bağımsız Araştırmacı

Dr. Yasemin TEPE

Bağımsız Araştırmacı

Muhammed Burak YILDIRIM

Atatürk Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi

Fatıma KOÇ

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri,
Doktora Öğrencisi

Fundanur YANIK

Halit Paşa Ortaokulu, Sosyal Bilgiler
Öğretmeni

Filiz GÜNDEREN

Bağımsız Araştırmacı

Tarih Eğitimi Bağlamında Mitolojiye Genel Bir Bakış

Sefa YILDIRIM¹

Giriş

Günümüz Türkçesinde kullandığımız “mitoloji” sözcüğü aslen Grekçe “**μυθολογία**”, “mythologia” olup geç Latinceye “mythology” olarak geçtiği görülmektedir. Bununla birlikte daha sonra başta Fransızca olmak üzere diğer Batı dillerine Mythologie (Fransızca/Almanca), Mythology (İngilizce), Mitología (İspanyolca), Mitologia (Portekizce), Mitologija (Litvanca), Miotaseolaíocht (İrlandaca) ve Mytologi (İsveççe/Norveççe) ve Мифология (Rusça) gibi benzer yazım ve telaffuz şekilleriyle geçtiği müşahade edilmektedir (Çelgin, 2011: 441), (Lewis, T. C. & Short, C., 1879: 1184)² (Nişanyan, 2009: 414) (Toven, 2023: 443)³. Modern İngilizce’de yer alan sözcüklerin etimolojisi üzerine önemli çalışmalar yürüten Eric Partridge’de söz konusu terimin kökeni hakkındaki açıklamasında “myth” sözcüğünün muhtemelen Hint/Avrupa dil ailesinden olan “mud” ya da “mudh” *düşünmek ve hayal etmek* anlamına gelen sözcük ile ilişkili olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca, Partridge Fransızcadaki “mythe” ve İngilizcedeki “myth” sözcüğünün Latincedeki “mÿthus” kelimesinden türediğini ve bu da Grekçe’deki *konuşma anlatı, masal veya mit* anlamına gelen “Muthos” sözcüğünden geldiğini ifade etmektedir. Buna ilaveten, Partridge Litvanca’daki “*maudžù, maūstit*” (özmek), Slavca’daki “*mysle*” (düşünce) ve muhtemelen İrlandaca’daki

¹ Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih, syildirim@agri.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7351-6145.

² Lewis, T. C. & Short, C. (1879). Ayrıca, mitoloji kavramıyla ilgili benzer sözcükleri için , **mythicus**, **mythistoria**, **mythistoricus**, **mythologia**, **mythologicus**, **mythos**, maddelerine bkz.

³ Toven’in eseri ilk olarak Arap harfleri ile 1924 yılında basılmıştır. Günümüz Türk alfabesi ile basılan şu anki baskısında mitoloji sözcüğü “یژولوتیم” yazım tarzı ve “ yi.(yabancı isim). Eski zaman ilâh ve kahramanlarının masalımsı tarihi.” olarak geçmektedir.

Kaynakça

- Bayat, F. (2007). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Campbell, J & Moyers, B. . (2013). *Mitolojinin Gücü- Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler, Özgün adı: The Power of Myth*. İstanbul: MediaCat.
- Cassirer, E. (2023). *Dil ve Mit, Kaynak metin: Language and Myth*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Çayır, M. (2020). Eski Mezopotamya mitolojisinde insanın yaratılışı. *Antropoloji*, s. (39),98-102.
- Çelgin, G. (2011). *Eski-Yunanca – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Doty, G. (2000). *Mythography The Study of Myths and Rituals*. Alabama: Second Edition, The University of Alabama Press Tuscaloosa, Alabama.
- Eliade, M. (2017). *Mitlerin Özellikleri, Çeviriye temel alınan orijinal baskı: “Aspects Du Mythe” (Gallimard, 1963), Ayrıca “Myth and Reality”*. İstanbul: Alfa|Mitoloji.
- Fink, G. (2007). *Antik Mitolojide Kim Kimdir?, Orijinal Adı: Who is who in der antiken Mythologie*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Hamilton, E. (2008). *Mitologya, (MYTHOLOGY)*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/>. (2023, 07 01).
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/K%C3%A2f-suresi/4668/38-ayet-tefsiri> adresinden alındı
- <https://www.britannica.com/biography>. (2024, 03 31).
- <https://www.britannica.com/biography/Fabius-Planciades-Fulgentius> adresinden alındı.
- Kayserili, A. (2016). A Symbolism Essey in Cultural Geography: A Case of Erzurum City. *2nd International Scientific Conference GEOBALCANICA-Socio economic geograp- hy; Teachnig & Education in Geography*, s. 271-276.
- Leeming, A. (2017). *A’ dan Z’ye Dünya Mitolojisi- Dünya Halklarının Tüm Yaratılış, Tanrı ve Kahraman Mitleri, Özgün adı: The Handy Mythology Answer Book*. İstanbul: Say Yayınları.
- Lewis, T. C. & Short, C. (1879). *A Latin Dictionary Founded on Andrews’ Edition of Freund’s Latin Dictionary Revised, Enlarged, and in Great Part Rewritten*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press, İmpression of 1958, First edition 1879, Printed in Great Britain.
- McCants, F. (2012). *Kültür Mitleri, Tanrıları Yaratmak Ulusları İcat Etmek, Özgün adı:- Founding Gods, Inventing Nations Conquest and Culture Myths from Antiquity to Islam*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Partridge, E. (2006). *Origins A Short Etymological Dictionary of Modern English*. London and New York: Master e-book., Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, This edition published in the Taylor & Francis e-Library.
- Pattanaik, D. (2006). *Mit ve Mitya- Hint Mitolojisine Giriş, İngilizce Özgün Metin: Myth= Mithya, A Handbook of Hindu Mythology*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Rosengerg, D. (2006). *Dünya Mitolojisi- Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi, Özgün Adı: World Mythology*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toven, B. (2023). *Yeni Türkçe Lügat*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yıldırım, N. (2012). *İran Mitolojisi- Kökenleri, Kaynakları, Ana Temaları*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Öğretmen Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Kazandırmada Bir Fırsat: Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi

Fundanur YANIK¹
Selçuk İLGAZ²

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak, öğretmenlerdir.”
Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

J. Dewey’in deyişi ile eğitim, hayata hazırlık değil, hayatın ta kendisidir. Eğitimi hayatın ta kendisi yapmaya dönük çözüm arayışları, beraberinde “hizmet ederek öğrenme” yollarını gündeme getirmiştir. “Hizmet ederek öğrenme” anlayışının öğretimle bütünleştirilmesi ve öğretmen eğitiminde bir fırsat olarak değerlendirilebileceği düşüncesi zamanla somut bir kimliğe bürünerek Topluma Hizmet Uygulamaları (THU) dersi olarak karşımıza çıkmıştır. Akademik öğrenmeyi topluma hizmet ile birleştiren THU dersi, zengin kazanımları ile eğitim fakültesi programlarında yerini almıştır. THU dersi, teori ve uygulama aşamalarından oluşan iki kredilik ve haftada üç saat olarak planlanmış, eğitim fakültelerinin tüm bölümlerinde zorunlu bir yarıyıllık ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır (YÖK, 2011: 1).

* Bu çalışma, Doç. Dr. Selçuk İLGAZ danışmanlığında hazırlanan “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersini Alan Öğretmen Adaylarının Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesi ve Derse Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Halit Paşa Ortaokulu, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, fundanuryanik@gmail.com, ORCID iD: 0009-0000-9687-4156

² Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi ilgaz@atauni.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0441-5230

Sorunlar giderildiğinde, eğitim programlarıyla bütünleştirilmiş topluma hizmet faaliyetlerini kapsayan THU dersleri hem bireysel hem de toplumsal anlamda fark yaratacaktır. Dersin doğru anlaşılabilmesi için araştırmalarıyla çaba gösteren Aykırı, THU dersinin ne olmadığı hususunda yaptığı çalışmada öneri olarak sunduğu tanımında vurguladığı noktalar oldukça yol göstericidir. Şöyle ki: Özellikle okul dışı ortamların tercih edilmesi gerektiği, gerekli koşullar sağlanırsa okul içi ortamların da tercih edilebileceğini dile getirmiş. Aşamaları planlanmış, teori ve uygulama saatleri olan, süreç değerlendirmesini esas alan ve standardı sağlayacak ortak bir şablon oluşturulmasını vurgulamıştır (2020b).

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ilk uygulama örneklerini gördüğümüz topluma hizmet deneyimleri ABD ve Batı Avrupa'da okullar bünyesinde kurumsallaşmış ve topluma hizmet için devletin kurumlara yapacağı yardımlar bile yasallaşmıştır. Buna ilişkin çalışmaların ülkemizde de yapılmasına ihtiyaç vardır. Maddi eksikliler de uygulama ağırlıklı toplumla yüz yüze gelmeyi gerektiren bu derslerin sahada uygulanmasını zorlaştırabilir.

Araştırma sonuçlarımızdan hareketle şunları söyleyebiliriz; THU dersi "hizmet ederek öğrenme" süreçlerini kapsar. Dersin kazanımlarına ulaşılabilmesi için "hizmet ederek öğrenme" deneyiminin zorluklarının bilinmesi ve sürecin iyi planlanması gerekmektedir. Dersin verimliliğini etkileyen sebepleri ortaya çıkarabilmek için tüm paydaşları içeren kapsamlı nitel çalışmalar yapılabilir. Bu dersin yeni bakış açıları ile farklı alanlarının da ele alınması ve THU'ya yönelik çalışmaların artırılması gerekmektedir. Öğretmen eğitiminde uygulama ağırlıklı derslerin artırılması, ders sürecinin daha uzun zamana yayılması, üniversite-kurum bağlarının güçlendirilmesi, bu dersi veren öğretim elemanlarının belirli kriterleri karşılaması ve dersi vermeye istekli olması, proje temelli olan bu dersin gerçekten özgün projeler geliştirilmesine kaynaklık etmesi gibi dersin daha etkili işlenebilmesine yönelik mütevazı öneriler sunabiliriz.

Kaynakça

- Akçamete, G. A. (2006). Açılış konuşması. Ç. Dinçer, (Ed.). *Eğitim bilimleri bakış açısıyla eğitim fakülteleri ve topluma hizmet işlevi çalıştayı* içinde (ss. 3-5). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Aksoy, B., Çetin, T. & Sönmez, Ö.F. (2009). *Topluma hizmet uygulamaları*. Ankara: Pegem
- Albayrak, A., Akkocaoğlu, N., & Kaptan, F. (2009). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının toplumsal duyarlılıklarına etkisi üzerine bir inceleme: "Hacettepe Üniversitesi ilköğretim bölümü örneği". Seferoğlu, S. S., Bayrak, F., Güler, Ç.,

- Mazman, S.G.,& Özdiñç, F. (Yay. Haz.). *Uluslararası öğretmen yetiştirme politikaları ve sorunları sempozyumu II* içinde (ss. 1201-12139). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Arcagök., S. (2011). *Sınıf öğretmenliği anabilim dalı 'ndaki topluma hizmet uygulamaları'nın değerlendirilmesi*. (Tez No. 308950) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Çanakkale.
- Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi. (2011). Toplumla hizmet uygulamaları yönergesi. <https://atauni.edu.tr/thu-dersi-yonergesi-1> adresinden edinilmiştir.
- Atlanta Service-Learning Conference (1970). *Atlanta service-learning conference report (ED 072718)*. N.W.Atlanta: Georgia
- Aykırı, K. (2018). Tükendiler: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tüketici hakları konusunda topluma hizmet uygulaması deneyimleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 5 (12). 829-838.
- Aykırı, K.(2019). *Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının hizmet ederek öğrenme deneyimlerinin diğerkâmlık değeri ve sosyal problem çözme becerisi açısından değerlendirilmesi*. (Tez No. 597337) [Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Denizli
- Aykırı, K. (2020a). Toplumla hizmet uygulamaları rehberi. Eğiten Kitapevi.
- Aykırı, K. (2020b). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının Yeni Önerisi: Gönüllülük Çalışmaları Dersi. dr. kemal daşcıoğlu'na vefa kitabı (içinde).Pegem Akademi. Ankara
- Aykırı, K. (2022). Toplumla Hizmet Uygulamaları Dersi Ne Değildir? Mevcut Problemler Üzerinden Bir Değerlendirme. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 266-283.
- Ayvacı, H. Ş. & Akyıldız, S. (2009). Toplumla hizmet uygulamaları dersinin bireye ve topluma kazandırdıkları ve toplumun beklentileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 38 (184), 102-119.
- Başer, E. H. (2015). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sosyal sorumluluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Tez No. 395051) [Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Kütahya.
- Billig, S. H. (2000). Research on k-12 school- based service –learning the evidence builds. *Phi Delta Kappan*, May 2000, 658-664.
- Boran, M. & Karakuş, F. (2017). Toplumla hizmet uygulamaları dersine yönelik öğretmen aday görüşlerinin incelenmesi. *Erciyes Journal Of Education*. 1 (1), 22-41.
- Clark, M. What is Service Learning?
<http://www.uu.edu/centers/faculty/resources/article.cfm?ArticleID=42> adresinden erişilmiştir.
- Coşkun, H. (2009). *Toplumla hizmet uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Coşkun, Z. S. (2012). *Toplumla hizmet uygulamalarının öğretmen adaylarının değer kazanımlarına etkisi*. (Tez No. 319687) [Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Erzurum.
- Corporation for National ve Community Service. (2008). Community Service and Service-Learning in America's Schools. https://www.nationalservice.gov/pdf/08_1112_lsa_prevalence.pdf adresinden edinilmiştir.
- Çetin, T., & Sönmez, Ö. F. (2009). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin amaç ve içeriğine yönelik görüşlerin değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (3), 851-875.
- Çoban, B., Kaşkaya, A., & Ağırbaş, Ö. (2010). *Sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin tutumlarının diğer bölüm-*

- ler ile karşılaştırılması (Erzincan üniversitesi örneği). 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20-22 Mayıs) içinde (ss. 484-488.). Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Çuhadar, A. (2008). *Topluma hizmet uygulamaları aracılığı ile yurttaş öğretmen yetiştirmek*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumunda Sunulan Bildiri, 2-4 Mayıs, Çanakkale.
- Delve, C. I., Mintz, S. D., & Stewart, G. M. (1990). Promoting values development through community service: a design. C. I. Delve, S. D. Mintz, & G. M. Stewart, (Ed.). *In community service as values education* içinde. (ss. 7-29). San Francisco: Jossey-Bass.
- Deveci, H. & Eryılmaz, Ö. (2016). Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projesine katılımlarına ilişkin görüşleri: let's do it! Türkiye örneği. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7 (25),163-185.
- Dewey, J. (2008). *Okul ve toplum* (H. A., Başman çev.ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Dinçer, Ç., Ergül, A., Şen, M., & Çabuk, B. (2011). Bir topluma hizmet uygulaması örneği: "haydi kavram oyuncaklarıyla oynayalım", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (1), 19-38.
- Ekşi, Z. (2012). *Topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi* (Tez No. 326875) [Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Kilis
- Elma, C. Kesten, A. Kıroğlu, K., Uzun, E.M. ve Dicle ,A.N., & Palavan, Ö. (2010). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 62, 231-252.
- Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. (2008). Topluma hizmet uygulamaları rehberi. <https://fatihegitim.files.wordpress.com/2011/02/thu-erciyes.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ergül, F. H. & Kurtulmuş, M. (2014). Sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (49), 221-232.
- Erkan, N.S, Uludağ, G. & Burçak, F.(2012). İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algılarının incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education) Özel Sayı 1: 184-194.
- Gökçe, N. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 176-194
- Gürol, A. & Özercan, M.G. (2010). Topluma hizmet uygulamaları dersinin uygulamadaki etkililiğinin belirlenmesi. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitim Sempozyumu (20-22 Mayıs) içinde (s. 539-544). Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Hoş-Ercin, N. (2011). *Topluma hizmet uygulamaları dersi ile ilgili öğretim elemanları ve öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve deneyimlerinin belirlenmesi*. (Tez No.300392). [Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Trabzon
- İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. (2009). Topluma hizmet uygulamaları dersi yönergesi. <http://inonu.edu.tr/tr/omer.temizer/1395/content> adresinden erişilmiştir.
- Johnson, S. D., & Bozeman., M. (1998). "service learning and the development of social responsibility". *The Annual Convention of the Central States Communication*
- Kamer, S. T. (2009). Topluma hizmet uygulamalarının tanımı, ilkeleri, önemi ve amacı. K. Kuzucu & S. T. Kamer (Ed.) *Topluma hizmet uygulamaları* içinde (ss. 1-29). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Kartal, M. (2015). *Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin algılarının incelenmesi*. (Tez No: 425224) ([Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Kars
- Kesten, A., Köçer, M., & Ergüz, Ş. (2014). Topluma hizmet uygulamaları dersinin toplumsal bilinç kazandırmadaki etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 393-410.
- Kırılmaz, H.; Kılıç Kırılmaz, S.; Demir, B. & Marakçı, Y. (2018). “Üniversite Öğrencilerinin Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(28): 6197-6208
- Kocadere, A.S, & Seferoğlu, S.S (2013). Topluma hizmet uygulamaları dersinin işleniş: uygulama örnekleri ve sürece ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 75-89.
- Kuzucu, K., & Kamer, S. T. (2009). *Topluma hizmet uygulamaları*. Ankara: Pegem.
- Küçüköğlü, A., & Kaya, H. İ. (2009). Toplum hizmetine dayalı bir öğrenme uygulaması olarak THU. C. Demirli (Ed.). *1. Ulusal İyilik Sempozyumu* içinde (ss. 73-80). Elâzığ: Elâzığ Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Küçüköğlü, A., & Coşkun, Z. S. (2012). Yeni bir çoklu pedagojik yaklaşım: Topluma hizmet uygulamaları. *Millî Eğitim Dergisi*, 194, 92-107.
- Küçüköğlü, A., & Koçyiğit, S. (2015) Topluma hizmet uygulamaların öğretmen yetiştirmede etkililiği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11 (2), 610-629.
- Küçüköğlü, A. & Ozan, C. (2015). *Hizmet ederek öğrenme ölçeği-kısa versiyon*. Türkiye ölçme araçları dizini. <https://toad.halileksi.net/olcek/hizmet-ederek-ogrenme-olcegi-kisa-form> adresinden edinilmiştir.
- Küçüköğlü, A., & Ozan, C. (2015). *Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk düzeylerine ilişkin “topluma hizmet uygulamaları dersi bağlamında” bir analiz*. 3. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi’nde sunulan sözlü bildiri, Antep.
- Küçüköğlü, A., Ozan, C. VE Taşgım, A. (2016). Topluma hizmet uygulamaları dersinde yansıtıcı günlükler. *İlköğretim online*. 15 (3).
- Külekcı, E. & Özgan, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin algılarına göre sosyal sorumluluk alanında görev alma nedenleri ve sonuçları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3 (2), 1-15.
- MEB. (1973). Millî eğitim temel kanunu (1739 S.K.). *Resmî Gazete*, Sayı: 14574.
- MEB. (2002). *Öğretmen yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Melchior, A. (1999). *Summary report: national evaluation of learn and serve america school and-based programs, final report*. (MA Center for Human Resources, Brandeis University). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED437575.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim fakültesi. (2011). Topluma hizmet uygulamaları dersi yönergesi. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/72787?AspxAutoDetectCookie-Support=1> adresinden edinilmiştir.
- Olney, C., & Grande, S. (1995). Validation of a scale to measure development of social responsibility. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2, 43-53.
- Öğülmüş, S. (2006). *Eğitim fakülteleri ve topluma hizmet işlevi çalıştayı*. D.F. Çağlayan (Yay. Haz.) Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları (No. 200).

- Özdemir, S. M., & Tokcan, H. (2010). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 41-61.
- NCSS (2000). Service-Learning: An Essential Component of Citizenship Education.
- Olney, C., & Grande, S. (1995). Validation of a scale to measure development of social responsibility. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2, 43-53.
- Payne, C. A. (2000). Changes in involvement as measured by the community service involvement preference inventory. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 7, 41-46.
- Quezada, R. L., & Christopherson R. W. (2005). Adventure-based service learning: university students' self reflection accounts of service with children. *Journal of Experiential Education*, 28 (1), 1-16.
- Saran, M., Coşkun, G., İnal-Zorel, F., & Aksoy, Z. (2011). Üniversitelerde sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi: ege üniversitesi topluma hizmet uygulamaları dersi üzerine bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 22 (6), 3732-3747.
- Sevim, O. (2011). Türkçe öğretmeni adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik düşünceleri: atatürk üniversitesi örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, 48,293-302.
- Sönmez, Ö. F. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin kazanım boyutunda değerlendirilmesi. *The Black Sea Journal of Social Sciences*, 2 (2), 53-72.
- Şeker, A. (2009). *Topluma hizmet uygulamaları* (1.Basım). Ankara: Nobel Yayınları
- Şentürk, Ü. (2008). Enformasyon toplumunda eğitimin yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 487-506.
- Tanrıseven, I., & Yelken, T.Y., (2011). Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *e- Journal of New World Sciences Academy. Education Sciences*, 6 (1), 415-428.
- The Corporation For National Service (1990). <https://www.nationalservice.gov/about/legislation> adresinden erişilmiştir.
- Tilki, F. (2011). *Beden eğitimi ve spor eğitimi alan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersini algılama düzeyleri (Sakarya ili örneği)* (Tez No. 328013) [Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Sakarya
- Toker, H. & Tat, M. (2013). Sosyal sorumluluk: kamu ve vakıf üniversiteleri öğrencilerinin sosyal sorumluluğa ilişkin bilgi düzeyleri ve algılarının ölçülmesi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8 (1), 34-56.
- Tosun, N. (2014). BÖTE bölümü öğrencilerinin proje tabanlı topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin görüşlerinin incelenmesi, *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22 (3), 961-980.
- Ünal, F. (2009). Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projelerinin topluma kattığı değer hakkındaki görüşleri. C. Demirli. (Ed.). *1. Ulusal İyilik Sempozyumu* (20-21 Haziran 2009) içinde (s. 81- 89). Elâzığ: Elâzığ Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Wang, Y. (2003). Social responsibility and intellectual development as outcomes of service-learning courses (MSc thesis, The Ohio State University). <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.822.6210&rep=rep1&type=pdf> adresinden edinilmiştir.

- Waterman, A., S. (1997). *Service learning: applications from the research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Witmer, J. T., & Anderson, C. S. (1994). *How to establish a service-learning program*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
- Yaraş, Z. (2009). Öğretmen adaylarının toplumsal sorunlara karşı farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. C. Demirli (Ed.). *1. Ulusal İyilik Sempozyumu* (20-21 Haziran 2009) içinde (s. 588-595). Elâzığ: Elâzığ Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yates, M., & Youniss, J. (1997). Community service and political identity development in adolescence. *Journal of Social Issues*, 54 (3), 495- 512.
- Yılmaz, M. & Ş. (2016). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik algıları. *Bartın üniversitesi eğitim fakültesi*, 5(2), 598-607.
- Yılmaz, K. (2011). Eğitim fakültelerinin sosyal sorumluluğu ve topluma hizmet uygulamaları dersi: nitel bir araştırma. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 4 (2), 86-108.
- YÖK, (2006). *Dersler ve içerikleri*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu
- YÖK, (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007). (Öğretmenin üniversitede yetiştirilmesinin değerlendirilmesi)*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu.
- YÖK, (2011). *Eğitim fakültelerinde uygulanan topluma hizmet uygulamaları yönergesi*. Ankara.

Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ İnovasyonu

Yasemin ASİLTÜRK OKUTAN¹

Giriş

Günümüzde teknolojiye yaşanan devrimlerden etkilenen alanlardan biri de turizm işletmeleridir. Özellikle son yıllarda işletmelerine değer katmak, daha verimli hizmetler sunmak ve turistlere seyahat öncesinde, seyahat sırasında ve seyahat sonrasında eşsiz bir deneyim sağlamak isteyen çok sayıda işletme bilgi iletişim teknolojilerini geliştirmekte ve hizmetlerinin her aşamasında teknolojiye yer vermektedir. Bilgi iletişim teknolojileriyle gerçek ve sanal ögelerin entegrasyonu kolaylaşarak bu alanda yapay zekâ kavramı ortaya çıkmıştır. Gelişen bu teknolojik yöntemler aracılığıyla daha yüksek kişiselleştirilmiş turist deneyimleri sunulması sağlanmaktadır.

Yapay zekâlar, işletmelere büyük veriler sunarak bu büyük verilerin işlenmesine katkı sağlamaktadır. İşletmeler yorumladıkları bu büyük verileri pazarlama stratejilerinde kullanarak tüketicilerin tercihlerini kolaylaştırmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri, taktiksel pazarlama imkânı sunmasının yanı sıra büyük bir stratejik potansiyel sağlamaktadır. İşletmelere güçlü bir otomasyon hızı sağlayan yapay zekâ ile bazı pazarlama kararları otomatikleştirilmektedir. Verilerin toplanması ve analiz edilmesinde yapay zekâ kullanılmakta ve nasıl bir pazarlama yöntemi uygulanacağı da yine yapay zekâ aracılığı ile belirlenmektedir.

Gelişen teknolojiler ile müşterilerin ürün ve hizmet teklifi sunumu kolaylaşmakta, rekabet ortamı oluşmaktadır. Bu rekabet ortamına uyum sağlamak zorunda kalan işletmelerde iş ortamları ve çalışma şekilleri değişime

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları yasilturkokutan@agri.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9134-6995.

Turizm endüstrisinde kullanılan yapay zekâ teknolojileri, pazarlama faaliyetlerinde etkili olarak kullanılmaktadır. Turistlere ait verilerin toplanarak analiz edilmesi, kişiye özel hizmet ve ürünlerin sunulması ve turizm pazarlamasında oldukça önemlidir. Yapay zekânın öğrenme özelliği kullanılarak misafirlerin tercihleri ve bilgileri öğrenilerek müşteri ilişkileri geliştirilebilmektedir. Bu durum yine turizmde ürünlerin pazarlamasında etkilidir.

Günümüzde yapay zekâ destekli teknolojiler, turizm endüstrine bağlı yiyecek-içecek işletmelerinde, turist rehberliğinde, ören yerlerinde ve müzelerde kullanılmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri sayesinde turistlere farklı ve eşsiz deneyimler sunulabilmektedir. Bu durum pazarlama açısından etkili bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir. İşletmeler tarafından sunulan yapay zekâ teknolojilerine dayalı hizmetlere karşı turistlerin gösterdiği davranış ve deneyimler, turizm pazarlamasında kullanılarak rekabet üstünlüğü sağlamaya yardımcı olmaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri ile pazarlama süreçleri, üretim temelli yaklaşımdan müşteri odaklı ilkelere doğru değişim göstermeye başlamıştır. Geleneksel pazarlama yöntemlerinin yerini yapay zekâ destekli dijital pazarlama yöntemleri almıştır. İşletmeler, bu kapsamda pazarlama karması stratejilerini yapay zekâ destekli hale getirmektedir. Yapay zekâ temelli pazarlama füzyonu, işletmeler için oldukça önemli rekabet avantajı sağlamaktadır.

Teknolojide yaşanan gelişmelerin atması, turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarının değişmesi, bu taleplere hızla cevap verilebilmesini gerektirmektedir. İşletmelerin rakiplerine rekabet üstünlüğü sağlamasının yanı sıra müşteri sadakatinin oluşturulması için teknolojileri yakından takip etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda da yapay zekâ teknolojilerini yakından takip etmeleri ve üretimden pazarlamaya kadar tüm alanlarına entegre etmesi gerekmektedir. Turizm pazarlamasında yapay zekâ teknolojilerinden günümüzde olduğu gibi gelecekte de daha fazla alanda yararlanılacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Adalı, E. (2017). *Yapay Zekâ. İstanbul: İTÜ Vakfı Dergisi*, s.75, ss.8-13.
- Arsenijevic, U. & Jovic, M. (2019). Artificial intelligence marketing: chatbots. *International Conference on Artificial Intelligence: Applications and Innovations*, Crete, Greece, pp.19-22.
- Bahçekapılı, E. (2018). *Nesnelerin İnterneti*. Ankara: Pegem Akademi.
- Chen, E. (2015). *Introduction To Wearable Technology. What Is Wearable Technology? What Are Wearable Devices?* <https://www.linkedin.com/pulse/wearable-technology-devices-everything-you-need-know-pink-leung>. 4.08.2024.

- Codemodeon (2019). *Sanal Gerçeklik Ve Arttırılmış Gerçeklik Arasındaki 6 Fark*. <https://codemodeon.com/tr/blog/sanal-gerceklik-ve-arttirilmis-gerceklik-farklari/>. 4.08.2024.
- Ercan, F. (2020). Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı ve Uygulama Örnekleri, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, cilt: 23, sayı: 2, ss.394-410.
- Griereg, S. (2017). The Framework Of Business Model In The Context Of Industrial Internet Of Things. 7. *The International Conference On Engineering Project And Production Management*. Procedia Engineerings, pp.206-212.
- Ivanov, S., Webster, C. & Berezina, K. (2017). Adoption Of Robots And Service Automation By Tourism And Hospitality Companies. *Revista Turismo & Desenvolvimento*, v.27 (28), pp.1501-1517.
- İbiş, S. (2019). Turizm Endüstrisinde Robotlaşma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, c.3(3), ss.403-420.
- Jarek, K. & Mazurek, G. (2019). Marketing and artificial intelligence. *Central European Business Review*, v.8(2), pp.46-55.
- Kaplan, A. & Haenlein, M. (2019). “Siri, Siri, in my hand: who’s the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence”, *Business Horizons*, Vol. 62 No. 1, s. 15-25.
- Kurgun, O. A. (2019). *Küresel Turizm Ekosistemi Ve Turizm 4.0*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Murgai, A. (2018). Transforming digital marketing with artificial intelligence. *International Journal of Latest Technology in Engineering, Management & Applied Science*, v.7(4), pp.259-262.
- Özdenizci, B., Ok, K. & Aydın, M.N. (2011). Yakın Alan İletişimi Teknolojisi. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, c.4, s.1.
- Özoğul, G. & Baran, G. (2018). Turizm Endüstrisinde Radio Frekans Tanımlama (RFID) Teknolojisi Uygulamalarında Genel Bakışı. *Business & Management Studies: An International Journal*, v.6(3), pp.461-468.
- Rana, K. & Patel, B. (2019). Augmented Reality Engine Applications: A Survey. *International Conference on Communication and Signal Processing*, 4-6. April 2019, India.
- Sarı, T. & Yılmaz, B. (2020). *Endüstri 4.0 Uygulamaları Ve Akıllı Fabrikalar*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınevi ss.275-290.
- Shieber, S. M. (2004). *The Turing test: verbal behavior as the hallmark of intelligence*. Cambridge MA: The MIT Press.
- Sucu, İ. & Ataman, E. (2020). Dijital Evrenin Yeni Dünyası Olarak Yapay Zekâ Ve Her Filmi Üzerine Bir Çalışma. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, c. 4(1), ss.40-52.
- Şahinaslan, Ö. (2020). *Yeni Nesil Teknolojiler*. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.
- Taştan, Y. & Kaymaz, H. (2021). Otonom Araçların Önündeki Zorluklar. *International Journal Of Advances In Engineering and Pure Sciences*, v.33 (2), pp.195-209.
- Tourvix, (2021). *Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Turizm Faaliyetleri*. <https://www.tourvix.de/tr/digitalasma/nesnelerin-interneti-iot-ve-turizm-faaliyetleri>. 04.08.2024
- Tsaih, R.H. & Hsu, C.C. (2018). Artificial intelligence in smart tourism: a conceptual framework. *The 18th International Conference on Electronic Business*. Guilin, China, pp.124-133.
- Verma, S., Sharma, R. & Maitra, D. (2021). Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction. *International Journal of Information Management Data Insights*, v.1(1), pp. 1-8.

- Wang, X., Li, X.R. & Zhang, J. (2016). How Smart Is Your Tourist Attraction? Measuring Tourist Preferences Of Smart Tourism Attractions Via A FCEM-AHP and IPA Approach. *Journal of Tourism Management*, v.54, pp.309-320.
- Wisetsri, W. (2021). Systematic analysis and future research directions in artificial intelligence for marketing. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, v.12(11), pp.43-55.
- Yazıcı, S. & Ayazlar, G. (2019). *Bulut Bilişim Ve Turizm 4.0*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yeğın, T. (2020). The place and future of artificial intelligence in marketing strategies. *Ekev Akademi Dergisi*, c.24(81), ss.489-506.

Organomineral Gübreler

Tülay DİZİKİSA¹

Giriş

Bilim dünyasında önem taşıyan akademik ve teknolojik devrimlerin başında tarımsal faaliyetler gelmektedir. XX. yüzyılın başlarına kadar nüfus artışına bağlı olarak bilim ve teknolojilerdeki gelişmelere paralel yoğun tarım faaliyetleri yapılmıştır. Ancak, yakın gelecekte ise beslenmede tüketilecek ürünlerde güvenilir gıda üretiminin daha önemli olacağı öngörülmektedir. Gelecekteki tarımsal faaliyetlerde bakış açısının üç önemli noktaya çevrilmesi hedeflenmektedir. Bunlar;

1. Toprak stres şartları ve strese etki eden faktörlerin yönetilmesi,
2. Besin elementleri alım etkinliğinin artırılması için kullanılacak gübrelere yeni yaklaşımlar,
3. Yeni gübrelerin oluşturulmasında doğal kaynakların değerlendirilmesi şeklinde sıralanabilir.

Tarımsal üretime bakış açısını değiştirirken aynı zamanda yapılacak uygulamalarda da fark yaratmak önemlidir. Bunlar ise;

1. Çevreye dost çalışmalarla sağlıklı gıda üretimi,
2. Tarım alanında bilimsel çalışmalar yapanlara yeni bakış açılarıyla bakmayı öğretmek, onlara farklı bakış açılarını sorgulatabilmek,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, tdizikisa@agri.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9322-8159

Kaynakça

- Abd El-Mageed, T. A., & Semida, W. M. (2015). Organo mineral fertilizer can mitigate water stress for cucumber production (*Cucumis sativus* L.). *Agricultural Water Management*, 159, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.agwat.2015.05.020>
- Adeoye, G. O., Adeoluwa, O. O., Oyekunle, M., Sridhar, M. K. C., Makinde, E. A., & Olowoake, A. A. (2008). Comparative evaluation of organo-mineral fertilizer (OMF) and mineral fertilizer (NPK) on yield and quality of maize (*Zea mays* (L)) Moench. *Nigerian Journal of Soil Science*, 18, 141-147.
- Aguilar, A. S., Cardoso, A. F., Lima, L. C., Luz, J. M. Q., Rodrigues, T., & Lana, R. M. Q. (2019). Influence of organomineral fertilization in the development of the potato crop CV. Cupid. *Biosci. J.* 35, 199–210. doi: 10.14393/BJ-v35n1a2019-41740
- Antille, D. L., Sakrabani, R., Tyrrel, S. F., Le, M. S., & Godwin, R. J. (2013). Characterisation of organomineral fertilisers derived from nutrient-enriched biosolids granules. *Applied and Environmental Soil Science*, 2013(1), 694597.
- Ateş, E., & Tekeli, A. (2017). Farklı Taban Gübresi Uygulamalarının Yem bezelyesi (*Pisum arvense* L.)'nin Ot Verimi ve Kalitesine Etkisi. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 20, 13-16. Doi : 10.18016/ksudobil.348886
- Atıcı, C. T. (2020). Kimyasal ve organomineral gübre uygulamasının buğday bitkisinin verim ve bazı kalite özellikleri üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Şütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Ayeni, L.S. (2008). Integrated application of cocoa pod ash and NPK fertilizer on soil chemical properties and yield of tomato. *American-Eurasian Journal of Sustainable Agriculture* 2(3):333-337.
- Ayeni, L.S., Adeleye, E.O., & Adejumo, J.O. (2012) Comparative effect of organic, organomineral and mineral fertilizers on soil prop-erties, nutrient uptake, growth and yield of maize (*Zea Mays*). *IRJAS* 2 (11), 493–499.
- Ayinla, A., Alagbe, I.A., Olayinka, B.U., Lawal, A.R., Aboyeji, O.O., & Etejere, E.O. (2018). Effects of organic, inorganic and organo-mineral fertilizer on the growth, yield and nutrient composition of *Corchorus Olitorious* (L.), *Ceylon Journal of Science*, 47 (1), 13-19. Doi: <http://doi.org/10.4038/cjs.v47i1.7482>
- Bahadrlı, M., & Doğan, K. (2021). Organik ve Mineral Gübre Uygulamalarının Patates (*Solanum tuberosum* L.) Bitkisinde Verim ve Toprak Mikrobiyal Aktivitelerine Etkisi. *Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi*(22), 140-145. <https://doi.org/10.31590/ejosat.846045>
- Bangar, K.C., & Mishra, M.M., (1990). Solubilization on Insoluble Phosphates by Humic Acid. *Journal of Tropical Agriculture*, 8(3), 209-213.
- Basak, B. B., Sarkar, B., & Naidu, R. (2021). Environmentally safe release of plant available potassium and micronutrients from organically amended rock mineral powder. *Environ. Geochem. Health* 43, 3273–3286. doi: 10.1007/s10653-020-00677-1
- Batanay, Ş., (2016). Kireçli Toprak Koşullarında Farklı Organik Gübrelerin Aspir (*Cartamus Tinctorius* L.) Bitkisinde Verim ve Verim Özellikleri Üzerine Etkisi Bozok Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 44 s., Yozgat.
- Bissett, A., Richardson, A. E., Baker, G., & Thrall, P. H. (2011). Long-term land use effects on soil microbial community structure and function. *Appl. Soil Ecol.* 51, 66–78. doi: 10.1016/j.apsoil.2011.08.010

- Biswas, D. R., Narayanasamy, G., Datta, S. C., Singh, G., Begum, M., Maiti, D., ... & Basak, B. B. (2009). Changes in nutrient status during preparation of enriched organomineral fertilizers using rice straw, low-grade rock phosphate, waste mica, and phosphate solubilizing microorganism. *Communications in soil science and plant analysis*, 40(13-14), 2285-2307. doi: 10.1080/00103620902961243
- Bouhia, Y., Hafidi, M., Ouhdouch, Y., Zeroual, Y., & Lyamlouli, K. (2023). Organo-mineral fertilization based on olive waste sludge compost and various phosphate sources improves phosphorus agronomic efficiency, *Zea mays* agro-physiological traits, and water availability. *Agronomy*, 13(1), 249.
- Cardoso, A. F., Luz, J. M. Q., & Lana, R. M. Q. (2015). Productivity of potato tubers “Atlantic” as a function of organomineral fertilizer use. *Revista Caatinga*, 28(4), 80-89. DOI: 10.1590/1983-21252015v28n409rc
- Carpenter-Boggs, L., Kennedy, A. C., & Reganold, J. P. (2000). Organic and biodynamic management effects on soil biology. *Soil Science Society of America Journal*, 64(5), 1651-1659.
- Carvalho, R. P., Moreira, R. A., Cruz, M. C. M., Fernandes, D. R., & Oliveira, A. F. (2014). Organomineral fertilization on the chemical characteristics of Quartzarenic Neosol cultivated with olive tree. *Sci. Hort.* 176, 120–126. doi: 10.1016/j.scienta.2014.07.006
- Carvalho, R. P., Moreira, R. A., Da Cruz, M. D. C. M., De Oliveira, A. F., & Fagundes, M. C. P. (2015). Comportamento nutricional de oliveiras com a aplicação de fertilizante organomineral. *Comunicata Scientiae*, 6(2), 224-233.
- Chivenge, P., Bernard, V., & Johan, S. (2011). Does The Combined Application of Organic and Mineral Nutrient Sources Influence Maize Productivity? A Meta- Analysis. *Plant Soil*, 342, 1-30.
- Corrêa, J. C., Grohskopf, M. A., Nicoloso, R. D. S., Lourenço, K. S., & Martini, R. (2016). Organic, organomineral, and mineral fertilizers with urease and nitrification inhibitors for wheat and corn under no-tillage. *Pesquisa agropecuária brasileira*, 51(08), 916-924.
- Cui, X., Zhang, Y., Gao, J., Peng, F., & Gao, P. (2018). Long-term combined application of manure and chemical fertilizer sustained higher nutrient status and rhizospheric bacterial diversity in reddish paddy soil of Central South China. *Sci. Rep.* 8:16554. doi: 10.1038/s41598-018-34685-0
- Çay, S., & Kaynaş, K. (2016). Leonardit uygulamasının Albion ve Sweet Ann çilek çeşitlerinde bitki gelişimi ve verime etkileri. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 13-19.
- Çokuysal, B. (2016). Gübreleme Programlarına Yeni Bir Bakış: Yeni paradigmalarla, Neden Fark Yaratmak Zorundayız?. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 31(3), 13-20.
- Daşgan, H.Y., & Zengin, V. (2022). Beyaz Baş Lahana (*Brassica oleracea* var. *capitata* L.) Yetiştiriciliğinde Organomineral Gübrelerin Verim ve Kaliteye Etkileri. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi* 8(3), 402-413. DOI: 10.24180/ijaws.1120661
- Deeks, L. K., Chaney, K., Murray, C., Sakrabani, R., Gedara, S., Le, M. S., .& Smith, G. H. (2013). A new sludge-derived organo-mineral fertilizer gives similar crop yields as conventional fertilizers. *Agronomy for sustainable development*, 33, 539-549, doi: 10.1007/s13593-013-0135-z

- Dindar, E., & Yiğit, Ç. Y. (2023). Organomineral gübre kullanımının toprak azot proseslerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, 569-578, DOI: 10.17482/uumfd.1271816
- Dizikisa, T., Parlak, K. U., & Yıldız, N., (2022). The Effects Of Vermicompost Application On Antioxidant Enzymes Of Corn (*Zea Mays L.*) Grown As A Test Plant In Sugar Beet Soil Samples. *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol.31, no.5, 4750-4758.
- Dizikisa T & Yıldız N., 2023. İklim Değişikliğini Tolere Etmede Farklı Organik Gübrelere Toprak Özelliklerine Etkisi. *Uygulamalı Bilimler Dergisi*, MAS JAPS 8(Özel Sayı): 1049–1068, 2023. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10026903>
- Du, T. Y., He, H. Y., Zhang, Q., Lu, L., Mao, W. J., & Zhai, M. Z. (2022). Positive effects of organic fertilizers and biofertilizers on soil microbial community composition and walnut yield. *Appl. Soil Ecol.* 175:104457. doi: 10.1016/j.apsoil.2022.104457
- Efanov, M. V., Galochkin, A. I., Schott, P. R., Dudkin, D. V., & Klepikov, A. G. (2001). Nitrogen-containing organomineral fertilizer based on wood waste. *Russ. J. Appl. Chem.* 74, 1774–1776. doi: 10.1023/A:1014850528793
- Egbuchua, C.N., & Enujeke, E.C. (2013). Farklı Düzeylerde Organomineral Gübrenin Pirinç (*Oryza Sativa L.*) Verim ve Verim Bileşenleri Üzerine Kıyı Taşkın Ovası Topraklarında Etkileri. *Nijerya. IOSR Journal of Agriculture and Veterinary Science (IOSR-JAVS)*, Volume 4 (2): 01-05.
- Elgala, A. M., Metwally, A. I., & Khalil, R. A. (1978). The effect of humic acid and Na 2 EDDHA on the uptake of Cu, Fe, and Zn by barley in sand culture. *Plant and Soil*, 49(1), 41-48. DOI: 10.1007/BF02149906
- Elvire, L.S., Codjo, E.A., Gustave, D., Roméo, T., Pierre, G.T., & Guillaume, L.A. (2019). Organo-Mineral Fertilization Enhances The Acceptability of Smooth Cayenne Pineapple Fruit (*Ananas comosus (L.) Merrill*) for European Export and Domestic Consumption in Benin. *MDPI. Agriculture*, 9(3), 65.
- Florio, A., Felici, B., Migliore, M., Dell'Abate, M. T., & Benedetti, A. (2015). Nitrogen losses, uptake and abundance of ammonia oxidizers in soil under mineral and organo-mineral fertilization regimes. *J. Sci. Food Agric.* 96, 2440–2450. doi: 10.1002/jsfa.7364.
- Gattinger, A., Muller, A., Haeni, M., Skinner, C., Fliessbach, A., Buchmann, N., ... & Niggli, U. (2012). Enhanced top soil carbon stocks under organic farming. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(44), 18226-18231. doi: 10.1073/pnas.1209429109
- Gomiero, T., Pimentel, D., & Paoletti, M. G. (2011). Environmental impact of different agricultural management practices: conventional vs. organic agriculture. *Crit. Rev. Plant Sci.* 30, 95–124. doi: 10.1080/07352689.2011.554355
- Gonçalves, C. A., de Camargo, R., de Sousa, R. T. X., Soares, N. S., de Oliveira, R. C., Stanger, M. C., ... & Lemes, E. M. (2021). Chemical and technological attributes of sugarcane as functions of organomineral fertilizer based on filter cake or sewage sludge as organic matter sources. *PLoS one*, 16(12), e0236852. doi: 10.1371/journal.pone.0236852
- Grohskopf, M. A., Corrêa, J. C., Fernandes, D. M., Teixeira, P. C., & Mota, S. C. A. (2019). Mobility of nitrogen in the soil due to the use of organomineral fertilizers with different concentrations of phosphorus. *Commun. Soil Sci. Plant Anal.* 51, 208–220. doi: 10.1080/00103624.2019.1705321

- Guidi, G. (1981). Relationships between Organic Matter of Sewage Sludge and Physio-Chemical Properties of Soil. In: L'Hermite, P., Ott, H. (Eds.), Characterization, Treatment, and Use of Sewage Sludge. D. Reidel Publ. Co., Dordrecht, Holland. pp. 530-544.
- Hawrot-Paw, M., Mikiciuk, M., Koniuszy, A., & Meller, E. (2022). Influence of organo-mineral fertiliser from sewage sludge on soil microbiome and physiological parameters of maize (*Zea mays* L.). *Agronomy* 12:1114. doi: 10.3390/agronomy12051114
- Ibrahim, M., Mahmoud, E., Gad, L. & Khader, A. (2019). Mısır'ın Orta Nil Deltası'ndaki kil dokulu topraklarda biyokömür ve fosforlu gübre oranlarının toprağın fiziksel özellikleri ve buğday verimi üzerindeki etkileri. *Toprak Bilimi ve Bitki Analizinde İletişimler*, 50 (21), 2756–2766. <https://doi.org/10.1080/00103624.2019.1679162>
- Kacar, B. & Katkat, A.V., 2007. Bitki Besleme. (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı). Nobel Yayın No: 849, Fen ve Biyoloji Yayanları Dizisi: 29, Nobel Yayın Dağıtım, s: 145-191, Ankara.
- Karaca, A., Turgay, O. C., & Tamer, N. (2006). Effects of a humic deposit (gyttja) on soil chemical and microbiological properties and heavy metal availability. *Biology and Fertility of Soils*, 42, 585–592. <https://doi.org/10.1007/s00374-005-0056-3>
- Kiehl, E. J. (2008). *Fertilizantes organominerais* (4th ed., p. 160). Piracicaba: Degaspari.
- Kihara, J. Bationo, A. Mugendi, D.N. Martius, C. & Vlek, P.L.G. (2011). Conservation Tillage, Local Organic Resources and Nitrogen Fertilizer Combinations Affect Maize Productivity, Soil Structure and Nutrient Balances in Semi-Arid Kenya. *Nutr. Cycl. Agroecosyst*, 90, 213-225.
- Kocagöz, Y. M. (2022). Organik ve kimyasal gübre kullanımının karşılaştırılması: Tekirdağ ilinin Muratlı ilçesi örneği (Master's thesis, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi), 89 s.
- Kominko, H., Gorazda, K. & Wzorek, Z. 2017. The possibility of organo-mineral fertilizer production from sewage sludge. *Waste and Biomass Valorization*, 8(5), 1781-1791.
- Korkmaz, B., Gökmen, A., Yılmaz, F., & Gezgin, S. (2021). Organomineral Gübre ve Kimyasal Gübre ile Farklı Fosfor Uygulamalarının Silaj Mısırın Verimi ve Fosfor Kullanım Etkinliği Üzerine Etkileri. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, Anadolu J. Agr. Sci.*, 36: 1308-8769.
- Korkmaz, A., Yılmaz, F., & Gezgin, S. (2022). Farklı Kimyasal ve Organik Kaynaklı Organomineral Gübrelerin Silaj Mısırın Verimi ve Fosfor Alım Etkinliği Üzerine Etkileri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 213-225. <https://doi.org/10.20479/bursauludagziraat.1003577>
- Kour, D., Rana, K. L., Yadav, A. N., Yadav, N., Kumar, M., Kumar, V., ... & (2020). Microbial biofertilizers: bioresources and ecofriendly technologies for agricultural and environmental sustainability. *Biocatal. Agric. Biotechnol.* 23:101487. doi: 10.1016/j.cbab.2019.101487
- Li, Y., Liu, X. M., Zhang, L., Xie, Y. H., Cai, X. L., Wang, S. J., ... & (2020). Effects of short-term application of chemical and organic fertilizers on bacterial diversity of cornfield soil in a karst area. *J. Soil Sci. Plant Nut.* 20, 2048–2058. doi: 10.1007/s42729-020-00274-2
- Li, Y., Shen, Q., An, X., Xie, Y., Liu, X., & Lian, B. (2022). Organomineral fertilizer application enhances *Perilla frutescens* nutritional quality and rhizosphere microbial community stability in karst mountain soils. *Frontiers in Microbiology*, 13, 1058067.

- Lian, B., Xiao, B., Xiao, L. L., Wang, W. J., & Sun, Q. B. (2020). Molecular mechanism and carbon sink effects of microbial transformation in potassium-bearing rocks. *Earth Sci. Front.* 27, 238–246. doi: 10.13745/j.esf.sf.2020.5.38
- Liu, Z., Guo, Q., Feng, Z. Y., Liu, Z. D., Li, H. Y., Sun, Y. F., ... & (2020). Long-term organic fertilization improves the productivity of kiwifruit (*Actinidia chinensis* Planch.) through increasing rhizosphere microbial diversity and network complexity. *Appl. Soil Ecol.* 147:103426. doi: 10.1016/j.apsoil.2019.103426
- Liu, J., Shu, A., Song, W., Shi, W., & Gao, Z. (2021). Long-term organic fertilizer substitution increases rice yield by improving soil properties and regulating soil bacteria. *Geoderma* 404:115287. doi: 10.1016/j.geoderma.2021.115287
- Makarov, S. S., Vinogradova, V. S., Khanbabaeva, O. E., Makarova, T. A., Chudetsky, A. I., & Sokolkina, A. I. (2024). Prospects for Enhanced Growth and Yield of Blueberry (*Vaccinium angustifolium* Ait.) Using Organomineral Fertilizers for Reclamation of Disturbed Forest Lands in European Part of Russia. *Agronomy*, 14(7), 1498.
- Megali, L., Glauser, G., & Rasmann, S. (2013). Fertilization with beneficial microorganisms decreases tomato defenses against insect pests. *Agron. Sustain. Dev.* 34, 649–656. doi: 10.1007/s13593-013-0187-0
- Mendes, L. W., de Lima Brossi, M. J., Kuramae, E. E., & Tsai, S. M. (2015). Land-use system shapes soil bacterial communities in southeastern Amazon region. *Appl. Soil Ecol.* 95, 151–160. doi: 10.1016/j.apsoil.2015.06.005
- Namlı, A., Onur, M., & Akça, H. (2019). Afşin-Elbistan Havzası Linyit İşletmesi Organik Materyallerinden Geliştirilen Organik ve Organomineral Gübrelerin Buğday Verimi ve Verim Bileşenleri ile Bazı Toprak Özellikleri Üzerine Etkileri. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 7(1): 10-20.
- Ngo, H. T. T., Watts-Williams, S. J., Panagaris, A., Baird, R., McLaughlin, M. J., & Cavigliaro, T. R. (2022). Development of an organomineral fertilizer formulation that improves tomato growth and sustains arbuscular mycorrhizal colonisation. *Sci. Total Environ.* 815:151977. doi: 10.1016/j.scitotenv.2021.151977
- Ogazi, J. N. & Omueti, J. A. I. 2000. Waste utilization through organo-mineral fertilizer production in south western Nigeria. In *Animal, Agricultural and Food Processing Wastes. Proceedings of the Eighth International Symposium, Des Moines, Iowa, USA, 9-11 October, 2000* (pp. 640-647). American Society of Agricultural Engineers.
- Ordu, D., & Aşık, B. B. (2021). Mısır tarımı yapılan toprakların verimlilik durumu (Yolağzı Bölgesi-Karacabey/Bursa Örneği). *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 35(1), 145-161.
- Özdemir, G. (2018). Organik ve Organomineral Gübre Uygulamalarının Öküzgözü ve Boğazkere Üzüm Çeşitlerinin Sürgün Gelişimi Üzerine Etkilerinin Belirlenmesi. *International Congress on Agriculture and Animal Sciences, Proceeding Book, 7-9 November, Alanya.*
- Özkan, C. F., Asri, Ö. F., Demirtaşı, E. I., & Arı, N. (2013). Örtüaltı biber yetiştiriciliğinde organik ve kimyasal gübre uygulamalarının bitkinin beslenme durumu ve bitki gelişimi üzerine etkileri. *Toprak Su Dergisi*, 2(2), 96-101. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/199924>
- Pekcan, T., Turan, H.S., & Çolakoğlu, H. (2009). Effects of Organomineral, Mineral and Farmyard Manures on The Yield and Quality of Olive Trees (*Olea Europaea* L.). *The Proceedings of the International Plant Nutrition Colloquium XVI, Department of Plant Sciences, UC Davis, 26-30 August 2009, California, USA.*

- Pekcan, T., & Turan, H. S. (2021). Importance of organomineral fertilizers in agriculture. Agricultural researches resource book. Turkey: Iksad Publishing House, 243-274. Chapter 10 Importance Of Organomineral Fertilizers ISBN: 978-625-8007-36-7, Ankara, Türkiye.
- Ren, H., Qin, X., Huang, B., Fernández-García, V., & Lv, C. (2020). Responses of soil enzyme activities and plant growth in a eucalyptus seedling plantation amended with bacterial fertilizers. *Arch. Microbiol.* 202, 1381–1396. doi: 10.1007/s00203-020-01849-4
- Sakurada, L. R., Batista, M. A., Inoue, T. T., Muniz, A. S., & Pagliari, P. H. (2016). Organomineral phosphate fertilizers: agronomic efficiency and residual effect on initial corn development. *Agron. J.* 108, 2050–2059. doi: 10.2134/agronj2015.0543.
- Saygı, H. (2022). Çilek (*Fragaria × ananassa* Duch.) Yetiştiriciliğinde Farklı Organomineral ve Kimyasal Gübrelerin Meyve Verimi, Kalitesi ve Bitki Besin Maddesi Alımı Üzerine Etkileri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 12(4), 1896-1905. <https://doi.org/10.21597/jist.1116693>
- Schmidt Filho, E., Gonçalves, J. C., Silva M. T., Matos, N. C. D. S., & Azevedo, R. E. C. D. (2016). Redução dos impactos ambientais do setor sucroalcooleiro com a utilização da torta de filtro na adubação do solo. *Uningá Review*, 27(3).
- Sesveren, S., & Taş, B. (2018). Farklı leonardit düzeylerinin kıvrıkcık yaprak salatada (*Lactuca sativa* var. *crispa*) su tüketimi ve bazı gelişim parametreleri üzerine etkisi. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 6(4), 421-426.
- Seufert, V., Ramankutty, N., & Foley, J. A. (2012). Comparing the yields of organic and conventional agriculture. *Nature* 485, 229–232. doi: 10.1038/nature11069
- Severino, L.S., Costa, F. X., Beltrao, M. E., Lucena, M. A., & Guimaraes, M. M. B. (2004). Mineralização da Torta de Mamona, Esterco Bovino e Bagaço de Cana Estimada Pela Respiração Microbiana. *Revista de Biologia e Ciências da Terra, Campina Grande*, 5(1): 1-5.
- Shiralipour, A., Mc Connell, W., & Smith, W.H., 1992. Physical and chemical properties of soil as affected by municipal solid waste compost application. *Biomass Bioe* 3, 195–211.
- Silva, LG, Camargo, R. de., Lana, RMQ, Delvaux, JC, Fagan, EB, & Machado, VJ. (2020). Kanalizasyon çamuru ve filtre keki içeren peletlenmiş organomineral gübre kullanımıyla soya fasulyesinin biyokimyasal değişimleri ve gelişimi. *Acta Scientiarum. Tarım Bilimi*, 42 , e44249. <https://doi.org/10.4025/actasciagron.v42i1.44249>
- Smith, W. B., Wilson, M., & Pagliari, P. (2020). Organomineral fertilizers and their application to field crops. *Animal manure: Production, characteristics, environmental concerns, and management*, 67, 229-243.
- Steffen, W., Richardson, K., Rockstrom, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., ... & (2015). Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet. *Science* 347:1259855. doi: 10.1126/science.1259855
- Süzer, S., & Çulhacı, E. (2017). Farklı organomineral ve inorganik kompoze gübrelerin kışlık ekmeklik buğday tane verimi ve bazı verim unsurları üzerine etkileri. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 5(2), 87-92.
- Syed, S., Wang, X., Prasad, T. N. V. K. V., & Lian, B. (2021). Bio-organic-mineral fertilizer for sustainable agriculture: current trends and future perspectives. *Fortschr. Mineral.* 11:1336. doi: 10.3390/min11121336

- TAGEM, (2018). Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022. 18 Ağustos 2024, Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/G%C3%BCbre%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf>
- TAGEM-2 (2018). TAGEM/TSKAD/11/A13/P03. Türkiye Topraklarının Bazı Verimlilik ve Organik Karbon (Tok) İçeriğinin Coğrafi Veri tabanının Oluşturulması Projesinin sonuç Raporu. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü.
- Tamer, N., Başalma, D., Türkmen, C., & Namlı, A. (2016). Organik toprak düzenleyicilerin toprak parametreleri ve ayçiçeği (*Helianthus annuus* L.) bitkisinin verim ve verim öğeleri üzerine etkileri. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 4(1), 11-20.
- Tan, S. L., Kasim, S., Yusoff, M. M., Zaibon, S., & Raguraj, S. (2023). Effects of Greywater Organomineral Liquid Fertilizer on the Growth, Yield Performance, and Proximate Composition of Chili (*Capsicum annum* L.). *Pertanika Journal of Tropical Agricultural Science*, 46(3).
- Teixeira, WG, Sousa, RTX & Korndörfer, GH (2014). Şeker kamışının organomineral gübre tarafından sağlanan fosfor dozlarına tepkisi. *Bioscience Dergisi*, 30 (6), 1729-1736.
- Theodoro, S. H., & Leonardos, O. H. (2006). The use of rocks to improve family agriculture in Brazil. *An. Acad. Bras. Cienc.* 78, 721–730. doi: 10.1590/S0001-37652006000400008
- Uçar, Ö., Soysal, S., & Erman, M. (2020). Farklı Leonardit Dozlarının Nohut (*Cicerarietinum* L.)’un Verim ve Bazı Verim Özelliklerine Etkileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (20), 917–921.
- Vaughan D, & Malcom RE, (1985). Influence of humic substances on growth and physiological processes. In: Vaughan, D., Malcolm, R.E. (Eds.), *Soil organic matter and biological activity*. Dordrecht, Boston, pp. 37–75.
- Vollú, R. E., Cotta, S. R., Jurelevicius, D., Leite, D. C. D. A., Parente, C. E. T., Malm, O., ... & Seldin, L. (2018). Response of the bacterial communities associated with maize rhizosphere to poultry litter as an organomineral fertilizer. *Frontiers in Environmental Science*, 6, 118. doi: 10.3389/fenvs.2018.00118.
- Yang, Y., Syed, S., Mao, S., Li, Q., Ge, F., Lian, B., & Lu, C. (2020). Bioorganic–mineral fertilizer can remediate chemical fertilizer-oversupplied soil: Purslane planting as an example. *Journal of Soil Science and Plant Nutrition*, 20, 892-900. doi: 10.1007/s42729-020-00175-4.
- Yıldız, N. (2012) *Bitki Beslemenin Esasları ve Bitkilerde Beslenme Bozukluğu Belirtileri*. ISBN 978-605-62759-0-6, 1-477. Erzurum.
- Yıldız N, (2018). Mineral Gübrelerin Toprak Ekosistemi, Çevre ve Bitkisel Üretim Üzerine Olası Etkileri. *Organomineral Gübre Çalıştayı*, 212-243.
- Yıldız, N., & Dizikisa, T. (2022). A Review of the Available Literature on the Use of Organo-Mineral Fertilizers (OMF) for Food Production in the World and Türkiye. *International Journal Of Scientific & Technology Research*, 13(12).
- Zhou, J., Guan, D., Zhou, B., Zhao, B., Ma, M., Qin, J., ... & Li, J. (2015). Influence of 34-years of fertilization on bacterial communities in an intensively cultivated black soil in northeast China. *Soil Biology and Biochemistry*, 90, 42-51. doi: 10.1016/j.soilbio.2015.07.005

Erzurum'da Duvar Yazısı Kültürü ve Duvar Yazıları: Sosyal, Kültürel ve Politik İfadelerin İncelenmesi

Abdulhan TAŞBAŞI¹

Giriş

Folklor, bir toplumun dünya görüşünü, fikirlerini ve felsefesini somut ve soyut kültürel unsurlarla ifade eden geniş bir kapsama sahiptir. Halkbiliminin önemli alanlarından biri olan kent folkloru, şehirleşme süreciyle birlikte halkbilimi çalışmalarını kentsel mekânlara yöneltmektedir. Kent folkloru, “Kent yaşamının genel koşullarını veya belirli bir kentin tarihini ve geleneklerini yansıtan gelenekler ve yaratıcı ifadeler” olarak tanımlanır (McClain 1996: 1501). Bu bağlamda, kent folkloru, halk kültürünün hem somut hem de soyut biçimlerine vurgu yaparak şehirlerin kültürel dokusunu anlamamıza yardımcı olur.

Duvar yazıları, bireylerin veya grupların kamusal alanlarda kendilerini ifade etmeleri için kullanılan önemli bir kültürel unsurdur. Basit yazılardan karmaşık duvar resimlerine (grafiti) kadar geniş bir yelpazede kendini gösterir. Tarih boyunca, duvar yazıları hem bir sanat formu hem de sosyal ve politik bir iletişim aracı olarak kritik bir rol oynamıştır. Çeşitli kültürel bağlamlarda farklı anlamlar ve işlevler taşıyan bu yazılar, savaşlar, sosyal hareketler ve politik olaylar gibi önemli toplumsal değişimlere dair izler bırakmıştır.

Duvar yazıları, bir toplumun kolektif belleğinde önemli yer tutan olayları, değerleri ve kimlikleri yansıtarak, estetik ve işlevsel değerler sunar. Estetik açıdan, duvar yazıları basit metinlerden ayrıntılı grafiti sanatına kadar geniş bir çeşitlilik sunar. Grafiti sanatçıları, çeşitli teknikler ve stiller kullanarak yaratıcı eserler ortaya koyar; bu çeşitlilik, duvar yazılarının estetik değerini artırır.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, abdullahtasbasi@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3193-1206.

Duvar yazılarında mizahın ya da mizahi bir dilin kullanımı, bireyin sesini duyurma çabası olarak değerlendirilmektedir. Bu yazıların sosyal etkileşim açısından önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Duvar yazılarında halkın toplumsal olaylara ve yönetime dair bakış açılarını, tepkilerini ve değişen dünya düzenine ilişkin görüşlerini yansıttığını ortaya koymuştur. Dil ve toplum arasındaki bağlantının bir yansıması olarak, duvar yazıları günlük dilin ve popüler kültür unsurlarının görsel bir ifade biçimini sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet boyutundan bakıldığında, erkeklerin sahiplenici ve isyankâr aşk ifadeleri, kadına yönelik şiddet gibi önemli sosyal sorunlara ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, duvar yazıları, toplumsal hafızanın ve yerel kimliklerin oluşturulmasında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazıların içerik ve biçimsel analizleri, toplumsal dinamikleri ve kültürel ifadeleri anlamada değerli bilgiler sunmakta ve şehirlerin sosyal yapısını anlamada önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Alver, K. (2019), “Kent İmgesi”, *Kent Sosyolojisi* (s.11-35), ed. Köksal Alver, İstanbul: Çizgi Kitabevi
- Balkır, N. & Kuru, A. Ş. (2016). Sokak Sanatı Ve Grafitinin Pedagojik Bir Yöntem Olarak İşlerliği. *İdil*, 5 (26), s.1645-1658.
- Çınarcı, M. N. (2018). Seyyahlardan Şairlere Duvar Yazıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59, 87-94.
- Çobanoğlu, Ö. (2000), “Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler”, *Milli Folklor*, 45: 12-14.
- Ekici, M. (2019), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Emiroğlu, K. (2013). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür. [https://www.bilgiustam.com/graffiti-nedir-nasil-ogrenilir-tarihcesi-turleri-nelerdir/\(erişim: 26.01.2019\)](https://www.bilgiustam.com/graffiti-nedir-nasil-ogrenilir-tarihcesi-turleri-nelerdir/(erişim: 26.01.2019))
- Karadeniz, M. U. (2021). Mâni’u’n-Nukûş” Ve Klâsik Türk Şiirinde Duvar Yazısı: “Âh şâhum”. *Folklor/ Edebiyat*, 106, 503-515.
- Karakaş, R. (2018). Duvar Yazılarına Biçembilim Ve Göstergibilim Açısından Bir Bakış. *İdil*, 7, (49), 1117-1127.
- Şişman, R. Ş. (2019). Duvar Yazılarındaki Anlam Çeşitliliğine Tematik Yaklaşım (Muş Merkez Örneği), *Folklor/ Edebiyat*, 25(98), 309-326.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 10. Baskı, Ankara: Seçkin.

Oyun Dağarcığı Geliştirme Kaynak ve Yöntemleri

Kübra KANDEMİR¹*

“Çocuk oyunla büyümelidir.” Eflatun

Giriş

Oyun denildiği zaman her insanın aklına belki de ilk olarak bir çocuk gelir. Neden mi? Çünkü çocuğun yaşamında oyunun önemi ve vazgeçilmezliği yadsınamaz bir gerçektir. Bu minvalde oyun ve çocuk kavramları birbirleriyle özdeşleşen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun yaşamıyla bu kadar iç içe olan ve yaşamının ayrılmaz bir parçası niteliği taşıyan oyun kavramının ise çok çeşitli tanımları mevcuttur. Oyuna farklı bakış açılarının yansıdığı görülen bu tanımlar, oyunların insanlar üzerinde çok yönlü katkılarının olmasından kaynaklanmaktadır. Türk Dil Kurumu [TDK] (2019), oyunu “*yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence*” olarak tanımlamaktadır. Montaigne’ye (1570) göre oyun, çocuğun en ciddi uğraşdır (Aral & ark., 2001). Oyun, çocuğun hayatının ilk dönemlerinde yaşamış olduğu dünyayı anlaması, duygu ve düşüncelerini aktarabilmesi için uygun bir dildir (Çangır, 2008). Montessori’ye (1870-1952) göre oyun, hem çocuğun işidir hem de öğrenmeyi çağrıştıran eylemlerdir (Koçyiğit, Tuğluk & Kök, 2007).

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, e-posta: kkandemir1071@gmail.com, ORCID id: 0000-0001-7399-2969

Sonuç

Somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olarak değerlendirilen geleneksel çocuk oyunlarını araştırırken basılı kaynaklar, görüşme (derleme) ve gözlem yöntemleri ve kitle iletişim araçları önem arz etmektedir. Bu durumdan hareketle bu bölümde geleneksel çocuk oyunları dağarcığının geliştirilmesinde etkili olan kaynak ve yöntemler ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle çocuk oyunları dağarcığı geliştirilmesine katkısı olan çeşitli basılı kaynak örneklerine ve basılı-görsel kaynaklara veri sağlayan çeşitli çocuk oyun ve oyuncak müze örneklerine yer verilmiştir. Daha sonra geleneksel çocuk oyunlarının derlenmesinde kullanılan görüşme ve gözlem yöntemleri ele alınarak, “*çocuk oyunları yetişkin görüşme (anket) formu*”, “*çocuk oyunları çocuk/çocuklar görüşme (anket) formu*” ve “*çocuk oyunları gözlem kayıt formu*” örneklerine yer verilmiştir. Son olarak ise günümüz dijital dünyasında gelişen kitle iletişim araçlarıyla geleneksel çocuk oyunlarının nasıl aktarıldığına yer verilmiştir.

Kaynakça

- Akandere, M. (2003). *Eğitici Okul Oyunları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- And, M. (1974). *Oyun ve Bügü*. İstanbul: Baha Matbaası.
- And, M. (1979). Çocuk Oyunlarının Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi. *Ulusal Kültür*, 1 (4), 42-66.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. & ark. (2001). *Çocuk Gelişimi 1* (1. Baskı). İstanbul: Ya-pa Yayınevi.
- Arşunar, F. (1955). *Türk Çocuk Oyunlarından Örnekler*. İstanbul: İstanbul Maarif Basımevi.
- Başal, H. A. (2010). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Geleneksel Çocuk Oyunları*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Begiç, H. N. (2017). Nebi ÖZDEMİR, Türk Çocuk Oyunları, Akçağ Yayınları, 2006. *Türkiyat Mecmuası*, 27 (2), 359-364.
- Çakmak, A. & Elibol, F. (2011). *Çocuk ve Oyun*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Çangır, M. (2008). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Eğitsel Oyun Yönteminin Uygulanma Durumu (Tuzla Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çoban, B. & Nacar, E. (2006). *Okul Öncesi Eğitimde Eğitsel Oyunlar*. Nobel Yayıncılık.
- Dağlı, A. (2015). Halk Biliminde Saha Araştırması ve Kültürün Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40), 35-47.
- Delen, B. G. (2023). *İğdir Yöresi Çocuk Oyunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İğdir Üniversitesi, İğdir.
- Demir, N. (2019). *Anadolu’dan Türk Çocuk Oyunları*. İstanbul: H Yayınları.
- Demircioğlu, Y. Z. (1934). *Anadolu’da Eski Çocuk Oyunları*. İstanbul: Milli Mecmua Matbaası.

- Eke, S. (2021). *Gerede (Bolu) İlçesi Çocuk Oyunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Gönül, G. E. (2019). Johan Huizinga'nın Homo Ludens'i. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 582-585.
- Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens - Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (M. A. KILIÇBAY, Çev. Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karadağ, E. & Çalışkan, N. (2005). *Kuramdan-Uygulamaya İlköğretimde Drama "Oyun ve İşleniş Örnekleriyle"*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karadeniz, C. & Atar, M. (2017). Türkiye'de Oyuncak Müzelerinin Durumu ve Sürdürülebilirliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (61), 477-492.
- Kavsaoğlu, S. (1990). Eğitim ve Değerlendirmede Oyun Yöntemi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 13, 26-28.
- Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N. & Kök, M. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun. *KKEFD/JOKKEF*, 16, 324-342.
- Metiner, E. (2015). *Çocuk ve Oyun Ders Notları: Oyun Dağarcığını Geliştirme-II*. http://www.ataturkuni.com/ow_userfiles/plugins/forum/attachment_1308_5441301cd-1d63_54412ff88c38c_%C3%87OCUK_VE_OYUN_2.pdf adresinden 07.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Oyun Albümü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nutku, Ö. (1998). *Oyun, Çocuk, Tiyatro*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. & Ersoy, P. (2004). *Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Yayınları.
- Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özhan, M. (1990). *Çocuk Oyunlarımız*. Ankara: Kültür Bakanlığı, HAGEM Yayınları.
- Öztürk, A. (2001). *Okul Öncesi Eğitimde Oyun*. İstanbul: Esin Yayınları.
- Öztürk, B. (2021). *Pili Bitmeyen Oyunlar, Geleneksel Çocuk Oyunları*. Ankara: Platanus Publishing.
- Tören, A. (2011). *Erzincan'dan Derlenen Çocuk Oyunlarının Çocuk Eğitimindeki Yeri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- TÜDÇOOK, (2015). *I. Uluslararası Türk Dünyası Çocuk Oyun ve Oyuncakları Kurultayı*. (14-17 Mayıs 2015), Eskişehir, Türkiye.
- Türk Dil Kurumu [TDK], (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yılmaz, M. F. (2013). *Isparta Çocuk Oyunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yılmaz, L. (2017). *Ardahan'da Oyun ve Oyuncak* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- İnternet Kaynakları
(URL-1): <https://www.millifolklor.com/YayinArsivi> adresinden 10.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.
(URL-2): <http://cokaum.ankara.edu.tr/oyuncak-muzesi/> adresinden 10.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.
(URL-3): <https://www.konak.bel.tr/sayfa/umran-baradan-oyun-ve-oyuncak-muzesi> adresinden 10.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.
(URL-4): <https://istanbuloyuncakmuzesi.com/> adresinden 10.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.
(URL-5): <https://www.youtube.com/watch?v=kU7dSyR4Vk0> adresinden 17.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.

(URL-6): <https://www.youtube.com/watch?v=p1g631Q2zGo> adresinden 17.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.

(URL-7): <https://www.youtube.com/watch?v=y8JfCXfTyoE> adresinden 17.07.2024 tarihinde ulaşılmıştır.

Bitlis Çarşı Yangını ve Afet Yönetimi (16 Temmuz 1904)

Esin ALTUN¹

Giriş

Bitlis, coğrafi konumu ve tarihi geçmişiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. El Cezire düzlüklerini Doğu Anadolu'nun merkezi platolarına buradan İran ve Kafkasya'ya bağlayan ve Güneydoğu Toroslari aşan yol güzergahında bulunmasından ötürü en eski tarihlerden bu yana ticaret kervanlarının da geçiş güzergahında yer almıştır (Tuncel, 1992a: 102; Kuş, 2020: 410). Ermenilerin Pağış, Arapların Badlis/Bedlis diye isimlendirdikleri şehir, tarihi kaynaklarda Bidlis olarak geçmektedir. Bitlis, merkezinde bulunan kale etrafındaki mahallelerin yer aldığı bir vadi içerisinde kurulmuştur. Bitlis'in tam olarak hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. 3000'lerde var olduğu ve sırasıyla Persler, Makedonyalılar, Selevkidler, Partlar, Romalılar, Sasaniler ve Bizans'ın hakimiyetinde yer almıştır (Tekdal, 2018: 14). 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi dönüşünde İdris-i Bitlisi'nin gayretleri ve Bitlis mahalli beylerinin de desteğiyle Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Tuncel, 1992b: 102). Bitlis, H.1287/M.1870 tarihli Erzurum vilayetine ait salnamede Muş sancağına bağlı kaza konumundadır (Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum H.1287/M.1870: 48-56). Bitlis'in bu durumu daha sonraki yıllarda değişmiş ve Bitlis, Erzurum vilayetinin Muş sancağına bağlı kaza olmaktan çıkmıştır (Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum, H.1294/M.1877: 4-96). 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra II. Abdülhamid döneminde Bitlis vilayeti kurulmuştur. Bitlis vilayeti; merkez sancak, Muş Siird ve Genç olmak

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, esinaltun90@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9123-3904

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA).
 Bâbîâli Evrak Odası (BEO.): 2369/177688.
 Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT.): 150/37, 219/35.
 Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemi Belgeleri (DH.EUM.EMN.): 2/28.
 Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelat ve Islah Komisyonu Müteferrik (DH.TMIK.M.): 41/83, 177/33, 178/22.
 Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi (HR.MKT.): 42/62.
 İrade-i Dâhiliye (İ.DH.): 309/19664, 442/29172.
 İrade-i Meclis-i Valâ (İ.MVL.): 514/23180.
 Meclis-i Valâ Evrakı (MVL): 277/5.
 Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilâyat (A.MKT.UM.):372/100.
 Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzât (Y.PRK.ASK.): 69/82.
 Salnâmeler
 Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum (H.1287/M.1870).
 Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum (H.1294/M.1877).
 Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis (H.1310/M.1892).
 Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis (H.1316/1898).
 Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis (H. 1317/1899).
 Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis (H. 1318/1900).

Sözlükler

- Akalın, Ş., & Toparlı, R., & Gözaydın, N., & Zülfiyar, H., Argunşah, M., & Demir, N., & Aksu, B. T., & Gültekin, B. (2005), *Türkçe Sözlük*, (10. Baskı), Ankara
 Anonim, (2014), Başbakanlık Âfet ve Acil Durum Durum Yönetimi (AFAD), *Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü*, Ankara
 Anonim, (2019), Türkiye Bilimler Akademisi, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Mühendislik Bilimleri*, (1. Baskı), Tek Ses Ofset Matbaacılık, Ankara
 Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugât*, (28. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara
 Nâzımâ, A. & Reşad, F. (2005). *Mükemmel Osmanlı Lügati*, (2. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
 Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*, (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
 Sami, Şemseddin. (2010). *Kamus-ı Türkî*, (1. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Kaynak ve İnceleme Eserleri

- Kuş, A. (2020). Southgate'e Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Bitlis, *Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 409-420. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.777715>
 Polat, E. (2006). *H.1310 (M.1892) Ve H. 1316.1317.1318 (M.1898,1899,1900) Tarihli Bitlis Vilâyeti Salnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Tez No.190413),

- [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri], Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sarı, N. (1991). *Attar. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt: 4, 94-95), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2003). *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara
- Tekdal, D. (2018). *II. Abdülhamid Döneminde Bitlis Vilayeti (İdari ve Sosyal Yapı)*, (Tez No.501067), [Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi-], Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tuncel, M. (1992a). “Bitlis Şehri (Tarihî Coğrafya Açısından Yaklaşım)”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4(4), Ankara, 101-110.
- Tuncel, M. (1992b). *Bitlis*. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt: 6, 225-228) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnternet Kaynakları

https://www.bitlisname.com/1882deki-buyuk-bitlis-yangini/#google_vignette
[28.08.2024 tarihinde erişilmiştir.]

Avrupa'daki Türk Boylarının Sanat Eserlerinde Görülen Erkek Figürünün Biçimsel ve İkonografik Özellikleri

Yasemin TEPE¹

Giriş

“İkonografi, sanat yapıtlarının biçimlerine karşı onların konu ya da anlamlarıyla uğraşan bir sanat tarihi dalıdır” (Panofsky, Akt: Tükel & Yüzgüller, 2018: 15). Ayrıca ikonografi, *“Görsel sanatlarda konuları, temaları ve simgeleri bilimsel olarak tanımlama, sınıflandırma ve değerlendirme”* (Eczacıbaşı, 1997: 837) olarak ele alınmaktadır.

Türk sanatı, köklerini Orta Asya'dan almaktadır. Burada gelişen sanat, Türklerin farklı yerlere göç etmeleriyle süreklilik sağlamıştır. Kavimler göçü, Türklerin Asya'dan Avrupa'ya gitmelerine kapı aralamıştır. Bu sayede Avrupa'ya göç eden Türk milleti, gittikleri yerlere kendi üsluplarını taşımış ve bu üslubun ağır bastığı bir sentezin ürünü olarak Avrupa halklarının sanatını da derinden etkilemişlerdir (Berkli, 2013: 69).

Türk sanatında görülen ikonografi, farklı materyaller üzerine yapılan eserlerde yer almaktadır. Bu eserlerdeki figürler dikkat çeken ayrıntılardandır. Erkek figürleri, genellikle alp, savaşçı, süvari, bey ve hükümdarlardan oluşmaktadır. Figürlerin kendi üzerlerinde biçimsel ve ikonografik özellikleri olduğu gibi kullandıkları ya da etraflarındaki materyallerde de bu özellikler görülmektedir.

Ele alınan çalışmada Avrupa'daki Türk topluluklarının farklı sanat eserlerine yansıyan erkek figürü ve bu figürün biçimsel ve ikonografik özellikleri incelenmektedir.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, yaseminelifgsf@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-1188-3131

Sonuç

Türk sanatı köklü sürekli ve kendini yenileyebilen özelliklere sahiptir. Asya'da başlayan bu sanat, kavimler göçüne öncülük eden Türkler sayesinde üslubunu Avrupa'ya taşımıştır. Türklere ait sanat eserlerinde görülen şemalar, birbiriyle benzer özellikler barındırmaktadır. Eserlerin üzerinde bitkisel ve hayvansal motiflerin yanı sıra insan figürlerinin de yer aldığı görülmektedir. İnsan figürlerinden en önemlileri alp, savaşı, süvari, bey ve hükümdarlara ait olan sahnelerden oluşmaktadır. Bu sahneler; çoğunlukla kemer tokaları, duvar resimleri, vazo ve heykeller üzerinde yer almıştır. Eserlerin elde edildikleri yerler ise genellikle kurganlardır. Biçimsel ve ikonografik açıdan incelenen erkek figürlerinin yer aldığı sahneler; av, savaş ve uhrevi hayatla anlamlandırılan içerikler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, C., Yıldızgil, B. (2018), *Bozkırdan Uygarlığa Türklerin Serüveni*, AZ Yayıncılık, İstanbul.
- Apuhan, R. Ş. *Türklerin Tarihi Göktürklerden Türkiye Cumhuriyeti'ne 2500 Yıllık Savaş*, Timaş Yayıncılık, İstanbul
- Bayrak, M. O., (2006), *Türk İmparatorlukları Tarihi Hunlar- Osmanlılar M.Ö 220-MS 1922 17 İmparatorluk Tarihi*, Bilge Karına Yayıncılık, (3. Baskı), İstanbul
- Berkli, Y. (2011). *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri, Avrupa ve İslam Sanatına Etkileri*, Mega Ofset Matbaacılık, Erzurum.
- Bilgili, N. (2022, 24 Ocak), <https://x.com/NurayBLGL1/status/1485552909290979330>
- Çakmak, S. (2023), *Kavimler Göçünün Nedenleri ve Avrupa Etnik Yapısının Oluşum Süreci: Hun Türkleri ve Diğer Kavimler*. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 46-62. <https://doi.org/10.55774/mikad.134610>
- Çirkin S. (2020, 2 Haziran), *Avar ve Peçenek Türklerine Ait Ünlü Nagy Szent Miklos Hazinesinden Tasvirler, Macaristan Erken Orta Çağ*, <https://x.com/SergenCirkin/status/1267884421748793345>
- Çoruhlu, Y. (2007), *Erken Devir Türk Sanatı*, (1. Baskı), Kabcacı Yayınları, İstanbul
- Eczacıbaşı, Ş. (1997), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İkonografi Maddesi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul.
- Esin, E. (2004), *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Esin, E. (2006), *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Köse, B., & Peker, M. (t.y.), *Yahudi Hazarlar*.
- Oktay Çerezci, J.Ö. (2019), *Doğu Avrupa Türk Şehirciliğine Hazar Dönemi'nden Bir Örnek: Mayatsk, MSGSÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 280-291
- Öztürk, O.M. (2007), *Geçmişten Günümüze Türk Devletleri*, Nokta Kitap, İstanbul
- Sağiroğlu Aslan, A. (2017), *Taşlar Konuşur, Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3).

- Satayev, A. (2019), Tomiris, 38:28-38:38 https://www.google.com/search?sca_esv=-daea6010b195fdb0&sca_upv=1&rlz=1C1SQJL_trTR1125TR1125&q=tomris+filmi&tbm=vid&source=Inms&fbs=AEQNm0CgMcZ11KbHg1uunEmuo39Lar3d-3J3AG9BqLST8B8Q0277R0vH1pQytave8a5cbxsP9YeiTRj8Sm3cQiXfw6Fm7lj-F4O0HDAOy-zOU78amMD7w0nLDf0oMVifiqdWSEjfe58y5p0OGPtJ6A-aF-yX4U47yV96HmddSR71Vfw-uW-2PMVmov2BpXDNyEQioGo9wovI2sMxZx-y51oLy96zWXRrJQTcxw5tLNJ0mdO5Rv8IusIk1IQ&sa=X&sqi=2&ved=2ahU-KEwiX_7G3upeIAXU-FBAIHRcDFCcQ0pQJegQICBAB&biw=1366&bih=633&dpr=1#fpstate=ive&vld=cid:ba80a5f3,vid:v-EF-jnQbSE,st:0
- Umar, B. (1998), Türkiye halkının Orta çağ Tarihi, inkılap kitapevi, Ankara.
- Usta, S. (2005). *Selçuklu çini ve keramik sanatında insan figürüne ikonografik açıdan bir bakış*, (Tez No. 188377) [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-İstanbul], Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tepe, Y. (2023), Türk Sanatında Erkek Figürünün İkonografik Açısından İncelenmesi, (Tez no: 859858), Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum.
- Tükel, U. & Yüzgüller, S. (2018), Batı Sanatında İkonografi, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Yeniden Ergenekon (2021; 26 Kasım), 1058 Türkler, Ruslar Ve Bulgarlar, Türk Dünyası, <https://yenidenergenekon.com/1058-turkler-ruslar-ve-bulgarlar/>
- Yılmaz, H. (2016a), Avar Maden Sanatı, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, (222), 211-240.
- Yılmaz, I. N., (2016b), Türk Sanatında İnsan Figürünün İkonografik Açısından Değerlendirilmesi, (Tez no: 428209), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Sanat Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Yılmaz, A., & Toraman, A. (2020). Türk Kültüründe At Kuyruğu Bağlama ve Kesme geleneği Üzerine Bazı Tetkikler. *History Studies*, (13094688), 12(3).

Eleşkirt'te Önemli Bir Eskiçağ Merkezi: Gülşah Kalesi

Muhammed Burak YILDIRIM¹

Giriş

Ağrı ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı-Murat havzasında yer alır ve adını, il sınırları içinde bulunan Türkiye'nin en yüksek zirvesi olan Ağrı Dağı'ndan alır. Yüzölçümü 11.376 km² olan ilin yüzeyinin %46'sı dağlarla, %29'u ovalarla, %18'i platolarla ve %7'si yaylalarla kaplıdır (Çetin, 2012: 11). İl, doğusunda İran, kuzeyinde Kars ve Iğdır, batısında Erzurum ve Muş, güneyinde ise Bitlis, Van ve İran ile komşudur (Kocaman & Kaya, 2014: 17). Yöre halkının geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ağrı ile ve çevresi tarım ve hayvancılık açısından verimli ovalara sahiptir. Bu ovalar; Eleşkirt Ovası, Doğubayazıt Ovası, Tutak Ovası ve Patnos Ovası'dır. İl sınırları içinde Türkiye'nin en yüksek zirvesi olan Ağrı Dağı (5137 m), Küçük Ağrı Dağı (3896 m), Tendürek (3343 m), Süphan (4058 m), Hama Dağı, Aşağı Dağ (3279 m), Karadağ (3250 m) ve Aladağ (3250 m) gibi önemli dağlar yer almaktadır (Yazgan-Kadanalı, 2012: 7; Ceylan 2020: 361).

Ağrı ilinin tarihi içerisinde bulunduğu Anadolu coğrafyasının tarihi kadar eskidir. Ağrı, Orta Asya ve İran'dan gelen yolların üzerinde bulunmasından dolayı her devirde stratejik önemini korumuştur (Kocaman & Kaya, 2014: 68)

¹ Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, brk.yldirmm@outlook.com, ORCID ID 0009-0007-3284-678X.

Fotoğraf 6. Gülşah Kalesi ve Yerleşim Alanı Seramikleri. (Günaşdı, 2021).

Sonuç

Doğu Anadolu bölgesinde yapılan araştırmalarda birçok tarihi ve arkeolojik merkez tespit edilmiştir. Bu merkezlerin büyük çoğunluğunda ciddi tahribat söz konusudur (bkz. Ceylan, 2008; Ceylan, 2015; Ceylan & Günaşdı, 2018; Günaşdı & Küçüküydüz, 2021; Günaşdı & Küçüküydüz, 2022). Bu tahribatlara örnek olarak gösterilebileceğimiz en kötü örneklerden biri ise Gülşah Kalesidir. Günümüzdeki bilinçsiz kullanımı nedeniyle yok olma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Gülşah Kalesindeki tahribatın önüne geçmek için devletimizin kurumlarınca acilen önlemlerin alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Ceylan A. (2008). Doğu Anadolu Araştırmaları I, Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (1998-2008). Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Ceylan, A. (2015). Doğu Anadolu araştırmaları II, Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (2008-2014). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. & Günaşdı, Y. (2018). Erzurum'un Eskiçağ kaleleri. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, N. (2020). 2019 yılı Ağrı İli, Patnos İlçesi Yüzey Araştırması. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 360-373.
- Çetin, Y. (2012). Tarihi Kalıntılar ve kültürel Değerleri ile Ağrı. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Girgin, M. (1991). Eleşkirt Ovası ve çevresinin fiziki coğrafyası (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Günaşdı, Y. & Küçükııldız, İ. (2021). 2019 yılı Ağrı ili, Eleşkirt ilçesi yüzey araştırması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 557-577.
- Günaşdı, Y. & Küçükııldız, İ. (2022). 2021 Yılı Ağrı İli, Eleşkirt İlçesi Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38(3), 477-488.
- Günaşdı, Y. & Küçükııldız, İ. (2023). 2022 Yılı Ağrı İli, Eleşkirt İlçesi Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 39 (3), 533-544.
- Kaya, F. (2001). Ağrı ovası ve çevresinin coğrafi etüdü (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Kocaman, S. & Kaya, F. (2014). Ağrı ilinin turizm coğrafyası. Erzurum: Zafer Ofset Matbaacılık.
- Teyfur, A. (1999). Eleşkirt ilçe merkezinin coğrafi etüdü (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yazgan, Ş. & Kadanalı, E. (2012). Ağrı İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22), 5-10.

Osmanlı Kadın Dergilerinden Mürüvvet'te Kadın Kimliği

Filiz GÜNDEREN¹

Giriş

Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan gayri müslim ile Müslüman tebaa arasında ayrılıkların ve eşitsizliklerin giderilmesi için anayasal düzeyde bir gelişmedir. Ferman ile Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak ve eski gücüne kavuşturmak hedeflenmiştir. Eşitlik fikrini tüm tebaayı kapsayacak şekilde ele alan ferman, anayasal olarak kadın hak ve özgürlüğünü ele almamasına rağmen fermandan sonra kadın-erkek eşitliğini gündeme getirmesi ve Osmanlı'da kadın haklarının konuşulmaya başlaması açısından kayda değerdir. Nitekim Tanzimat'tan sonra Osmanlı aydın ve yazarlar, toplumsal aksaklıkları ve kadın meselesini gazete ve dergilerde yazmaya başlamıştır. Bundan sonra kadınlar arasında aydın bir kitle doğmuş, kadın aydınlar kendi dergi ve gazetelerini çıkarma fırsatı yakalamıştır. Özellikle kadın yazarlar şiir, roman, hikâye, biyografi, bilimsel, eğitici makale ve kitap çevirisi türünde eserler yayınlamıştır. Bu kadın yazarlar medeniyet olarak yükselmeyi geçmişten kopmadan Osmanlı'nın kültürel kodlarından beslenerek ilerlemede mutabık görmüş, batının ilmi ve fenni çalışmalarının alınması gerekliliği üzerinde durmuştur. Dolayısıyla bu dönemde çıkarılan kadın dergilerinden *Mürüvvet* dergisi de Osmanlı sosyo-kültürel yapısını temsil eden ve bu dönemin koşullarında çıkarılan kadın dergilerindedir. Nitekim *Mürüvvet* dergisi muhafazakâr bir kadın dergisi olup, derginin imtiyaz sahibi erkektir. Derginin çıkış yılı meşrutiyetin ilanından öncedir.

¹ Bağımsız Araştırmacı, fgundderen@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0430-2917.

ve dergilerini çıkarmıştır. *Mürüvvet*, kadın yazarların isimlerini gizlemeden yazdıkları ilk kadın dergilerdendir. Dahası Osmanlı kadınının modernleşmesinde öncü isimlerden sayılan ve II. Abdülhamid tarafından şefkat nişanesi alan Nigâr Binti'nin dergide yazıları çıkmıştır. Nigâr Binti'nin dergide üç yazısı çıkmıştır.

Mürüvvet dergisi muhafazakâr bir çizgide olup kadınının eğitim hayatına katkı sağlamak için ilmi ve fenni çalışmaları dergi vasıtasıyla kadın okurlarına ulaştırmıştır. Derginin yayın çizgisinin içinde modernleşme de vardır. Dergi nerdeyse bütün sayılarda kadınının ahlak ve terbiyesi ve kadınının eğitimi konularına yer vermiş, kadınının ailede ve sosyal hayatta hukuki haklarını savunmuştur. Dergi bir kadın dergisidir ve kadınlara mahsus çıkarılmıştır. Dergide otorite ve güç söylemlerine uygun açık bir yazı yoktur. Ancak eril iktidarın ve eril toplumsal yapının söz konusu olduğu bir toplumun ürünüdür. Bilhassa içerik üretici yani imtiyaz sahibi de erildir. Derginin kadrosunda iki kadın yazar yer almıştır. Derginin yayına çıkan dokuz sayısında sosyo-kültürel, iktisadî ve hukukî-siyasal alanlarda kadını konu eden haber sayısı toplamda kırktır. Bunlardan sosyo-kültürel haber sayısı otuz yedi iken iktisadî haber sayısı bir, hukukî ve siyasal haber sayısı iki tanedir.

Kaynakça

- Aydoğdu, N. (2019). Kadın (İstanbul) Gazetesinin İnceleme, Tasnif ve Değerlendirmesi (1911/1912). (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 33. (s. 83-85). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çimen, L. K. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Demir, S. A. (2021). Toplumsal Cinsiyet ve Demokrasi Bağlamında Klasik Çağ Atina'sında Kadın (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kadın Eserleri Kütüphanesi. (2010). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Kadın Dergileri*. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Kocabey, M. (1995). Osmanlıca Kadın Dergilerinin Grafik Düzenlemeleri (1869-1928). (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Köysüren, A. Ç. (2013). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Kılıç, N. (2014). Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: *Mürüvvet*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kılıç, N. (2019). *Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Malkoç, S & Yılmaz, D.V. (2019). Osmanlı Dönemi Kadın Dergileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12 (63). (s.665-669).
- Oğuz, M. (2016). Kent Politikası ve Toplumsal Cinsiyet. F. Saygılıgil (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (s. 153-164) içinde. Ankara: Dipnot Yayınevi.

Edmund Husserl ve Felsefesinde Gelişen Kavramlar

Fatima KOÇ¹

Giriş

Edmund Husserl; matematik, psikoloji ve pozitif bilimlerle sıkı ilgilenmiş olup fenomenoloji olarak bilinen bir okulun kurucusu olarak çağdaş felsefe alanında önemlidir. Felsefe tarihinde sistematikliği ve yeni bir metod anlayışı ile ön planda olmuştur. Husserl yönelimsellik üzerine eğilerek özne ve nesneye karşı bilinç uyanışını kritize eden felsefeye ve bilimlere karşı yeni formülasyonlar geliştiren büyük çabalar içinde olmuştur. Fenomenoloji paradigması ile öz, gerçeklik ve özün arkasının analitiği üzerinde kafa yormuş yepyeni bir düşünme ve düşünce alanının önünü açmıştır. Yaşam dünyası ve yaşam tecrübelerini derinliğine ele alan Husserl içsel bir felsefi anlayışla transendental bir özne, idealist ve realist bir tutumla metafiziki bir âlem anlayışının imkânlarını oluşturmuştur. Felsefeye kazandırdığı bilimsellik tutumu ve felsefenin kuşatıcı ve kapsamlı yanını temellendiren hermeneutikci, ephoke (paranteze alma) şeklindeki bir yöntemle düşüncelerini serimlemeye çalışmıştır.

Edmund Husserl Düşüncesi Üzerine

Husserl, fenomenolojik bir yaklaşımla felsefeye bilimsellik kazandırma, yeni bir düşünme biçimi inşa etme projesinde olmuştur (Cevizci, 2005). Temellenmiş bir felsefe, yeni bir bilinç ve bilincin özünü anlama çabası veren Husserl; doğalcılık, psikolojizm, tarihsellik gibi yaklaşımlara karşı analitik bir tavır geliştirmektedir

¹ Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Doktora Öğrencisi, erekfel-25@hotmail.com, ORCID iD: 0009-0008-0678-8915

(Küçükalp, 2006). Husserl yaşam dünyasını ön plana çıkararak felsefeciyi doğa bilimlerinin yaydığı bakış açısından kurtarmaya girişir. Yaşama dünyası iyi analiz edilirse insanlar dünyanın deneyimledikleri gibi olduğunu görebileceklerdir. Aynı zamanda insanın dünyanın olgusalıklarını aşabileceğini görecektir (Türer, 2019).

SONUÇ

Edmund Husserl'in doğal tavır dediği kendini içinde bulduğu dünya dikkat gösterilse de gösterilmese de bilinçten bağımsız bir şekilde vardır ve varlığını devam ettirecektir. Eylemler, yargılar ve hislerimiz bu doğal tavrın ürünleridir. Öznenin özne ile öznenin nesne ile olan ilişkilerinde objektif bir dünya algısı, yaşam tecrübesi sunarak rasyonel olana aykırı olmadan düşünce ufkunun oluşmasına imkân tanır. Pozitif bilimlerin nasıl bir metotla ele alınmasını inceleyen teorik ve pratik her türlü çabanın analitiğini yapan Husserl fenomenolojik bir indirgeme ile öze ve şeylerin kendisine dönme bilincini harekete geçirir. İndirgeme ve doğal tavır epokhe ile devam eder. Epokhe dünya ile olan ilişkimizin, yargılarımızın ontolojik boyutunu paranteze almayı içerir. Bir bakıma hakikati, gerçeği, şeylerin özünü anlama çabasını adı epokhedir. Epokhe sürecinde karşılaşılan kriz kavramıdır. Kriz; nesneye, olguya ve olaylara yüklenen anlamlardan onu sıyırmak anlamını da içerir. Bilimi ve düşünceyle ilgili her şeyi özellikle felsefeyi nesnelleştirmekten kurtarma eğilimi görülmektedir. Yaşam deneyimlerinin, modernitenin çıkmazlarının, kültür dünyasındaki çözümlenmezliklerin, tarihsel süreçlerin unutulmuş ya da ihmal edilmiş ruhlarını çözme gayreti Husserl'in fenomenolojisinin özünü yansıtır. Fenomenoloji, görmek, aydınlatmak, anlam belirlemek, anlam ayrımı yapmak, ilişki kurmak, parçalamak, indirgeme yapmak kritizelerle kendine özgü felsefi bir yöntemi ifade eder. Yaşam dünyası anlayışı onun tüm fenomenoloji yaklaşımının genel adıdır. Her türlü krizi aşmanın ve bilimselciliğin gündelik yaşam ile nasıl bir etkileşim hainde olması gerektiği ve sorgulamamız gereken bir dünya tasarımı projesi demek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aydın, A. (2009). *Felsefe Düşünce Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
 Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
 Cevizci, A. (2010). *Bilgi Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
 Cevizci, A. (2019). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
 Çağhyan, Çağdaş E. "Ortak Bir Anlam Zemini Kurmaya Yönelik Bir Çaba Olarak Edmund Husserl'in Fenomenolojik Yöntemi," *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 31/2018.

- Çüçen, A. K. (2021). *Bilgi Felsefesi*, Bursa: Asa Kitabevi.
- Folscheid, D. (2005). *Felsefe Akımları*, (M. Cedden, Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Gibson, P. (2021). *Felsefenin Kısa Tarihi*, (N. Mercan, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Hegel, G.W. F. (2014). *Tarihte Akıl*, (Ö. Sözer, Çev.), İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Husserl, E. (1995). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, (T. Mengüşoğlu, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Husserl, E. (1997). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, (H. Tepe, Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Koçak, İ., Akbel, M. (2023). Edmund Husserl'in Fenomenolojik Yönteminde Yönelimsellik, Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Üniversitesi İslami İlimler Dergisi, 8(16), 503-513. Aralık 2023 tarihinde alındı.
- Küçükalp, K. (2006). *Husserl*, İstanbul: Say Yayınları.
- Michael, L., Staehler, T. (2019). *Fenomenoloji*, (O. B. Kaplan, Çev.), Ankara: Fol Kitap Yayınları.
- Nermi, U. (2016). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sözer, Ö. (1976). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Nesnelere Varlığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Türer, C. (2019). *Felsefe Tarihi*, Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- West, D. (2016). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (A. Cevizci, H. Arslan, Çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Zahavi, D. (2018). *Husserl'in Fenomenolojisi*, (S. Bayezıt, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Erzurum Âşıklık Geleneğinde Son İcra Mekânları

Abdulhan TAŞBAŞI¹

Giriş

Âşıklık geleneği, kökleri Orta Asya'ya uzanan Türk halk kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu gelenek içerisinde Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Erzurum ilinde Erzurum âşıklık geleneği, âşıkların saz eşliğinde şiirlerini, türkülerini ve hikâyelerini icra ettikleri gelişmiş, edebiyat ve müzikle iç içe bir sanat biçimidir.

Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli ile şekillenmeye başlayan âşık edebiyatı, XV-XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşam tarzının sosyal, siyasal, ekonomik değişimlerinden yeni bir şekil alarak bugünkü çerçevesinin temelini oluşturmuştur (Elçin, 2013: 5). Âşık edebiyatı, yaratıcısı belli olmayıp sözlü kültürle yayılan bir geleneğe bağlı olmasının yanı sıra bireysel yaratım sürecine dayalı kişisel bir edebiyat kolu olarak da sayılmaktadır. Âşık edebiyatı temsilcileri, bağlı buldukları geleneğin kurallarına uymakta ve bu kurallara değer vermektedir. Âşık edebiyatında usta malı deyişlerle, yaşayan âşıkların kendi yaratmaları bir arada yaşar (Günay, 2015: 40).

İslamiyet öncesi ozan-baksı geleneğine dayanan âşıklık geleneği temsilcileri, kam, şaman, baksı, oyun, akın, ozan gibi adlandırmalara sahip olmuştur (Durbilmez, 2018: 15–19). İslamiyet'in kabulünden sonra saz şairi, ozan, halk şairi, sazlı ozan, hak şairi, halk aşığı, badeli âşık, meydan şairi, kalem şairi, çöğür şairi olarak anılan temsilciler, tasavvufi düşünce ve yeni yaşama biçimi ile

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, abduhahtasbasi@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3193-1206.

Türk halk kültürünün önemli bir unsuru olarak Erzurum âşıklık geleneği, usta-çırak ilişkisi, saz eşliğinde şiir söyleme, halk yaşamını konu alan eserler ile karakterize edilen bir forma sahiptir. Erzurum aşıklık geleneği, yetiştirdiği âşıklar ve diğer âşıklara ev sahipliğiyle bu geleneği uzun yıllar boyunca yaşatarak korumaya çalışmıştır.

Âşık kahvehaneleri de âşıkların buluşup sanatlarını icra ettikleri ve dinleyicileriyle doğrudan iletişim kurdukları mekânlardır. Bu kahvehaneler, geleneğin canlı tutulduğu ve yeni nesillere aktarıldığı önemli kültürel merkezlerdir. Erzurum âşık kahvehaneleri, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kahvehanelerde âşık fasılları ve icralar yapılarak özellikle yeni kuşaklara geleneğin tanıtılması sağlanmaktadır. Belediye ve üniversiteler başta olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşların geleneği yaşatan bu mekânlara destekleri oldukça önemlidir. Yine bu mekânlarda gerçekleştirilen icraların daha fazla kişiye ulaştırılması için başta sosyal medya olmak üzere çeşitli yöntemlerle tanıtımı da geleneğin yaşatılması için önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Düzgün, D. (1998). ‘‘Erzurum’da Âşık Kahvesi Geleneği’’. Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara.
- Elçin, Ş. (2013). Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. Bir Alevî Şairi Noksanî, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 1975, C. 16, S. 312.
- Günay, U. (2015). Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1989). Edebiyat Araştırmaları, Cilt I, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Özarslan, M. (2001). Erzurum Âşıklık Geleneği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2014). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. Konya: Kömen Yayınları.
- Taşbaşı, A. (2018). Âşık Mevlüt Mertoğlu (Hayatı, Sanatı, Eserleri). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Vural, T. (2015). Oltu Havzası Âşık Karşılaşmaları. Ankara: Bizim Büro Matbaacılık.

Tarih Eğitimi ve Tarih Bilinci Bağlamında: Empati, Sempati, Özdeşleşme, Alturizm, Ego, Bilinç ve Zihin Kavramlarına Genel Bir Bakış

Sefa YILDIRIM¹

Giriş

Tarih eğitimi, tarih bilinci ve tarih felsefesi açısından önemli kavramlar arasında empati, sempati, özdeşleşme, alturizm, ego, bilinç ve zihin gibi konular önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, psikoloji ve psikiyatri alanlarında da önemli araştırma konuları olan bu kavramları, tarih eğitimi ve tarih bilinci bağlamında, ancak multidisipliner bir yaklaşım çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Empati terimi, 1909 yılında Edward Bradford Titchener tarafından psikoloji ve İngiliz dili edebiyatına kazandırılan çok önemli ve müstesna bir kavramdır. Empati kavramının özüne bakıldığında, belki de günümüzde insanlar arasındaki uyumu, sevgiyi, anlayışı, vicdanı, merhameti vb. gibi en önemli beşeri duygu, düşünce ve değerleri sade fakat bir o kadar da asil ve muhteşem bir üslupla evrensel anlamda kapsayıcı yegane sözcüklerden biri olduğunu ifade etmemiz sanırım yanlış olmayacaktır. Empati sözcüğünün çıkış noktası, türetilmesi, gelişimi ve evrimi ise, Alman sanat ve estetiğinde inkişaf eden nesne ile insan arasındaki psikolojik, epistemolojik bağı, derinliği, duygusal iletişimi ve duyumsal bütünleşmenin o muazzam ahengini betimleyebilmek için keşfedilen Almanca “Einfühlung” kavramına dayanmaktadır.

Titchener, “empathy” terimini, “Einfühlung” kavramının karşılığı olarak Eski Yunanca bir sözcük olan “*empathēia/ εμπειθία*” teriminden yola çıkarak ve İngilizce’ye tercüme yoluyla kazandırdığını görmekteyiz (Dökmen, 2018:

¹ Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü syildirim@agri.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7351-6145

ulaşmalarını sağlar. Çalışma konumuz olan empati, sempati, özdeşleşme, alturizm, ego, bilinç ve zihin kavramlarının tarih eğitimcileri ve tarih felsefecileri tarafından incelenmesi, bu alanlarda yeni keşiflere imkân sağlayabilir.

Kaynakça

- Altınbaş, K., Gülöksüz, S., Özçetinkaya, S & Oral, T.E. (2010). Empatinin Biyolojik Yönleri-Biological Correlates of Empathy. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches In Psychiatry*, s. 2(1) 15-25.
- Anar, T. (2014). Einfühlung Teorisi Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiirlerinin İncelenmesi. *Fsm İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 3(3): 61–79.
- Apak, F. (2009). Evreni Kalbinde Bulan Adam: Burhan Toprak ve Sanatının Türk Edebiyatındaki Yeri. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi).
- Arkonacı, O. (1999). *Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü, İngilizce- Türkçe (Latince)*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Aydemir, G. (2015). Wilhelm Worringer'in Soyutlama (Abstraktion) ve Özdeşleşim (Einfühlung) Teorisi Üzerine Bir İnceleme. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Aydemir, G. (2020). Einfühlung: Estetiğin Zengin ve Muammalı Kavramı. *İDİL*, s. 66/ Şubat: 179-189.
- Aydemir, G. (2022). Kantçı ve Hegelci Kaynakları ile Alois Riegl'in Kunstwollen Kuramı: Estetiğin Bir Sanat Bilimi ve Sanat Tarihinin Felsefi Bir Bilim Olarak Temellendirilmesi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı Felsefe Programı (Basılmamış Doktora Tezi).
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bakırcıoğlu, R. (2016). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Baskı.
- Baron-Cohen, S. (2018). *Kötülüğün Anatomisi-Empati ve Zalimliğin Kökenleri Üzerine, Özgün adı: Zero Degrees of Empathy*. İstanbul: Say Yayınları.
- Batson, C. (2011). *Altruism in Humans*. 198 Madison Avenue, New York, New York 10016, USA.: Oxford University Press, Inc.
- Batson, C. D. (2009). These things called empathy: Eight related but distinct phenomena. I. J. Ickes içinde, *The Social Neuroscience of Empathy* (s. 3–16). London, England: Social Neuroscience Series, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Bıçak, A. (2019). *Tarih Metafiziği Ya Da Kendilik Bilinci*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Breyer, T. (2019). Empathy, Sympathy, and Compassion. T. S. Landweer içinde, *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion*, (s. 1-18). London/ New York: Routledge.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cairns, J. (2018). Tarihte Empati Üzerine Bazı Düşünceler. *Toplumsal Tarih, Tarih Vakfı Tarafından Yayımlanır*, s. Mart, 291:54-60.
- Çelgin, G. (2011). *Eski-Yunanca – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

- Dağ, N. (2017). Gardner'ın Zihin Tasnifi Işığında Sınıf Öğretmenlerine İlişkin Bir Tahlil Denemesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, Journal of International Social Sciences Education*, s. 3(1): 51-60.
- Damasio, A. (2022). *Hissetmek ve Bilmek- Aklın Bilinç Kazanması, Özgün ismi: Feeling& Knowing- Making Minds Conscious*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Damasio, A. (2023a). *Descartes'ın Yanılgısı- Duygu, Akıl ve İnsan Beyni, original title: Descartes' Error – Emotion, Reason, and the Human Brain*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Damasio, A. (2023b). *Zihindeki Benlik- Bilinçli Beynin Gelişimi, original title: Self Comes to Mind- Constructing the Conscious Brain*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Darwall, S. (1998). Empathy, Sympathy, Care. *Philosophical Studies (1998 Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands)*, s. 89:261-282.
- Dehaene, S. (2022). *Bilinç ve Beyin – Beynin Düşüncelerimizi Nasıl Kodlandığını Çözmek, Original title: Consciousness and the Brain*. İstanbul: AlfaBilim Yayınları.
- Dennett, C. D. (2017). *Bilinç Açıklanıyor- Felsefesi ve Bilimiyle Bilinç, Original title: Consciousness Explained*. İstanbul: AlfaBilim Yayınları.
- Dourley, P. (2012). *Aşk, Bekârlık Yemini ve İçsel Evlilik/ Jung Mistisizmi'ne Giriş: John P. Dourley, Kitâbın Özgün Adı: Love, Celibacy and the Inner Marriage*. İstanbul: Ayna Yayınevi.
- Dökmen, Ü. (2018). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durak, K. B. & Arıcı, M. (2016). Öznelerarası Etkileşimde Empati-Özbilinç Paradoksu. M. F. Becermen içinde, *IV. Uluslararası Felsefe Kongresi, Yoksulluk, Dayanışma ve Adalet* (s. 110-113). Bursa: IV. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı, Asa Kitabevi.
- Eagleman, D. (2021a). *Beynin Gizli Hayatı, özgün ismi: Incognito*. İstanbul: Domingo Yayınları.
- Eagleman, D. (2021b). *Beyin- Senin Hikâyen, Özgün ismi: The Brain: The Story of You*. İstanbul: Domingo Yayınları.
- Eckoldt, M. (2018). *Beynin ve Zihnin Kısa Tarihi: Duygular ve Düşünceler Nasıl Oluşturdu? Özgün adı: Eine kurze Geschichte von Gehirn und Geist: Woher wir wissen, wie wir fühlen und denken*. İstanbul: Say Yayınları.
- Eisenberg, N. & Eggum, D.N. (2009). Empathic Responding: Sympathy and Personal Distress. I. J. Ickes içinde, *The Social Neuroscience of Empathy* (s. 71-85). London: Social Neuroscience Series, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Ersoy, G.E & Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi/Osmangazi Journal of Medicine*, s. Mayıs/May;38 (2): 9-17.
- Freud, S. (2020). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd, Özgün Adı: Jenseits des Lustprinzips Das Ich und das Es*. İstanbul: Metis Yayınları Ötekini Dinlemek 10, Yedinci Basım.
- Gardner, H. (2007). *Geleceği İnşa Edecek Beş Zihin, Özgün adı: Five Minds For The Future*. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Gasset, Y. (2023). *Tarihsel Bunalım ve İnsan, Ortega y Gasset'ten Seçme Yazılar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gerrig, J.R.&Zimbardo,G.P. (2020). *Psikoloji ve Yaşam, Psikolojiye Giriş. Özgün adı: Psychology and Life*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık & Pearson Education Inc. 19. Basım.

- Glassman, E.W.& Hadad, M. (2018). *Psikolojide Yaklaşımlar, Özgün adı: Approaches to Psychology*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Goleman, D. (2019). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan daha önemlidir? Özgün adı: Emotional Intelligence (Why it can matter more than IQ)*, . İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gregory, R. (2017). Bilim Gediklerle Dolu. S. Blackmore içinde, *Bilinç Üzerine Konuşmalar; Çağımızın Önde Gelen Düşünürlerinin Beyin, Özgür İrade ve İnsan Olmanın Ne Anlama Geldiği Hakkındaki Düşünceleri* (s. 131-142). İstanbul: Küre Yayınları.
- Gülseren, Ş. (2001). Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, s. 12(2): 133-145.
- Hameroff, S. (2017). Bilinç Mikrotübüllerdeki Eşvretiliktir. S. Blackmore içinde, *Bilinç Üzerine Konuşmalar; Çağımızın Önde Gelen Düşünürlerinin Beyin, Özgür İrade ve İnsan Olmanın Ne Anlama Geldiği Hakkındaki Düşünceleri* (s. 143-153). İstanbul: Küre Yayınları.
- Haney, C., Banks, C. & Zimbardo, P. (1973a). Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison. *International Journal of Criminology and Penology*, s. 1:69-97.
- Haney, C., Banks, C. & Zimbardo, P. (1973b). A Study of Prisoners and Guards in a Simulated Prison. *Naval Research Reviews (Office of Naval Research. Department of the Navy. Washington, D.C.Stanford University)*, s. 1-17.
- Haspolat, K. N. (2022). Psikanalizin İçinden Bir Kavram “Özdeşleşme”. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 2(1):1-9.
- Haykır, M. (2021). Sanatta İnsan Doğasının Eleştirisi-Criticism of Human Nature in Art. *Inonu University Journal of Culture And Art / İjca- İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, s. Volume/Cilt: 7 No/Sayı: 2: 25-48.
- Hein, M. (2020). *Empati- Ne Hissettiğini Anlıyorum, Kitabın Özgün Adı: Empathie Ich weiß,was du fühlst*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [https:// www.etymonline.com](https://www.etymonline.com). (2023, 06 15). <https://www.etymonline.com/word/empathy>: <https://www.etymonline.com/word/empathy> adresinden alındı
- <https://plato.stanford.edu>. (2023, 06 20). <https://plato.stanford.edu/entries/empathy/> adresinden alındı
- <https://plato.stanford.edu>. (2023, 06 23). <https://plato.stanford.edu/entries/empathy/#Aca> adresinden alındı
- <https://plato.stanford.edu>. (2023, 07 16). [https://plato.stanford.edu/entries/altruism:](https://plato.stanford.edu/entries/altruism/) <https://plato.stanford.edu/entries/altruism> adresinden alındı
- <https://psikoloji-psikiyatri.com>. (2023, 08 01). <https://psikoloji-psikiyatri.com/ego-benlik/01.08.2023> adresinden alındı
- <https://translate.google.com>. (2023, 06 20). <https://translate.google.com/?sl=tr&tl=el&text=sympathy&op=translate> (20.06.2023) adresinden alındı
- <https://translate.google.com>. (2023, 06 23). <https://translate.google.com/?sl=tr&tl=el&text=ego%20&op=translate> adresinden alındı
- <https://www.pskosentez.com>. (2023, 06 21). <https://www.pskosentez.com/heinz-kohut-un-kendilik-psikolojisi> adresinden alındı
- <https://www.simplypsychology.org>. (2023, 06 16). <https://www.simplypsychology.org/wp-content/uploads/zimbardo-paper.pdf> adresinden alındı
- <https://www.zimbardo.com/prison.htm>. (2023, 06 16). [www.zimbardo.com: https://www.zimbardo.com/prison.htm](https://www.zimbardo.com/prison.htm) adresinden alındı

- Hume, D. (2022). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, Özgün adı: An Enquiry Concerning Human Understanding*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ickes, W. (2009). Empathic Accuracy: Its Links to Clinical, Cognitive, Developmental, Social, and Physiological Psychology. I. J. Ickes içinde, *The Social Neuroscience of Empathy* (s. 57-71). London, England: Social Neuroscience Series, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, .
- Inzlicht, M. & Schmeichel, J.B. (2012). What Is Ego Depletion? Toward a Mechanistic Revision of the Resource Model of Self-Control. *Perspectives on Psychological Science*, s. 7 (5):450-463.
- İsaoglu, H. (2015). A Freudian Psychoanalytic Analysis of Nathaniel Hawthorne's The Scarlet Letter. *The Journal of Academic Social Science Studies* , s. 499-511.
- Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik, Original title: The Undiscovered Self/ Archaic Man*. İstanbul: İlhan Yayinevi.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Kabağaç, S.& Alova, E. (1995). *Latince/Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Karaosmanoğlu, İ. (2012). Kurumlarda Çatışma Yönetimi ve Bilgi Paylaşımı Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kernberg, F. (2012). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm, Özgün adı: Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kernberg, F. (2012). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm", Özgün adı: Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Keysers, C. (2019). *Empatik Beyin, Kitabın Özgün Adı: The Empathic Brain*. İstanbul: AlfaBilim .
- Kıntar, N. (2008). Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi).
- Kino, M. (2022). *Empati- İç Dengenin Kurulması ve Aile İçinde Huzurlu Bir Yaşamın Sağlanması İçin Beş Yol, Kitabın Özgün Adı: Zeit für Empathie: Fünf Wege zu innerer Balance und einem gelassenen Miteinander in der Familie*. İstanbul: Orenda Kitap.
- Kirschner, J. (2020). *Egoist Olma Sanatı, Original title: Die Kunst, ein Egoist zu sein*. İstanbul: Arıtan Yayinevi.
- Koca, Ş. G. & Erigüç, G. (2017). Sağlık Çalışanlarının Kişisel Açılım ve Geri Bildirim Düzeylerinin Johari Penceresi Modeli ile Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi, (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Calal-Abad–Kırgızistan)*, s. Sayı: 64: 343-367.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Çözümlemesi- Narsisistik Kişilik Bozukluklarının Psikanalitik Tedavisine Sistemli Bir Yaklaşım, Özgün adı: The Analysis of the Self (A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kohut, H. (2013). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması, Özgün adı: The Restoration of the Self*. İstanbul: Metis Yayınları Ötekini Dinlemek 4.
- Köktaş, M. (2010). İskoç Aydınlanması: Bir Sivil Toplum Perspektifi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi).

- Kraut, R. (2020). Altruism. E. N. Zalta içinde, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: Department of Philosophy, Stanford University.
- Lanzoni, S. (2018). *Empathy A History*. London: Yale University Press New Haven and London.
- Le Bon, G. (2020). *Kitlelerin Psikolojisi, Özgün Adı: Psychologie des foules*. İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Ledoux, J. (2013). Paralel Hafızalar: Duyguları Beyne Yeniden Yerleştirmek. E. s. John Brockman içinde, *Zihin, Önde Gelen Uzmanlar Beyin, Hafıza, Kişilik ve Mutluluğu Tartışıyor*, Özgün adı: *The Mind* (s. 48-65). İstanbul: Alfa| Bilim.
- Luft, J. (2023, 06 10). <http://static1.1.sqspcdn.com>. <http://static1.1.sqspcdn.com>: <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/1124858/28387950/1617395004320/THE+JOHARI+WINDOW.pdf> adresinden alındı
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü, Original title: A Dictionary of Sociology*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McWilliams, N. (2020). *Psikanalitik Tanı, Klinik Süreci İçinde Kişilik Yapısını Anlamak/ İkinci Edisyon, Özgün Adı: Psychoanalytic Diagnosis, Understanding Personality Structure in the Clinical Process/Second Edition*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 660.
- Meagher, M & Crowe, R. (2014). Letting Something Else Happen: A Collaborative Encounter with the Work of Sharon Rosenberg. *Liminalities: A Journal of Performance Studies*, s. Vol. 10, No. 2 : 1-16.
- Miller, G. (2013). Cinsel Seçilim ve Zihin. E. s. John Brockman içinde, *Zihin, Önde Gelen Uzmanlar Beyin, Hafıza, Kişilik ve Mutluluğu Tartışıyor*, Özgün adı: *The Mind* (s. 66-79). İstanbul: Alfa| Bilim.
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Nowak, M. (2011). The Complicated History of Einfühlung. *Argument*, s. Vol.1, 2: 301-326.
- Odacıoğlu, C. (2018). Çeviri Kuramlarında Empatinin İzleri. F. Ç. ODACIOĞLU içinde, *Çevirmen Psikolojisi* (s. 161-174). Çankaya/Ankara/TR: Gece Kitaplığı.
- Okay, D. & Canel-Çınarbaş, D. (2021). Kendilik Psikolojisi Yaklaşımı üzerinden bir çekingen kişilik olgusunun incelenmesi. *Nesne*, s. 9(19): 204-220.
- Outhwaite, W. (1975). *Understanding Social Life: The Method called Verstehen*. London: George Allen & Unwin Ltd. Ruskin House Museum Street.
- Özen, Y. (2014). Kendilik, Kendilik Algısı ve Kendilik Algısına Bağlı Psikosomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış. *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN, Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan*, s. Sayı:40: 126-141.
- Özınan, E. (2017). Erika Fischer-Lichte'nin Performans Anlayışı ile Marina Abramović'in Rhythm Serisine Bakmak. *Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi. UM-SSD. Akdeniz Üniversitesi*, s. Cilt:1 Sayı:1:11-26.
- Papineau, D.& Selina, H. (2015). *Bilinç, original title: Consciousness*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Pinker, S. (2013). Hesaplama Organları. E. s. John Brockman içinde, *Zihin, Önde Gelen Uzmanlar Beyin, Hafıza, Kişilik ve Mutluluğu Tartışıyor*, Özgün adı: *The Mind* (s. 17-26). İstanbul: Alfa| Bilim.

- Polat, M. (2009). Örgütsel Özdeşleşmenin Öncülleri ve Ardılları Üzerine Bir Saha Çalışması. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi).
- Ramachandran, S. (2013). İnsanın Evriminde “İleriye Doğru Büyük Sıçrama”nın İtici Gücü olarak Ayna Nöronlar ve Taklit Yoluyla Öğrenme. E. s. John Brockman içinde, *Zihin, Önde Gelen Uzmanlar Beyin, Hafıza, Kişilik ve Mutluluğu Tartışıyor., Özgün adı: The Mind* (s. 118-128). İstanbul: Alfa Bilim.
- Rosa, M. (2019). The Aesthetics of Marina Abramović: In Conversation with the Artist. *Aisthesis. Pratiche, Linguaggi E Saperi dell'estetico.*, s. 12(1): 99-106.
- Safarlı, E. (2020). Kişilerarası İlişkilerde Duygusal Zekânın Önemi. Daniel Goleman’ın Duygusal Zekâ Modeli Bağlamında Pilotlar Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Searle, J. (2017). Tek Kelime Çince Anlamıyorum. S. Blackmore içinde, *Bilinç Üzerine Konuşmalar, Çağımızın Önde Gelen Düşünürlerinin Beyin, Özgür İrade ve İnsan Olmanın Ne Anlama Geldiği Hakkındaki Düşünceleri* (s. 237-252). İstanbul: Küre Yayınları.
- Searle, R. (2016). *Bilinç ve Dil, Özgün adı: Consciousness And Language*. İstanbul: Littera Yayıncılık.
- Sharma, M. (1992). Empathy – A Retrospective on its Development in Psychotherapy. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, s. 26: 377-390.
- Shaver, R. (2022). The Decline of Egoism. *Utilitas (Cambridge University Press)*, s. 34: 300-316.
- Siegel, J. (2019). *Akıl: İnsan Olmanın Özüne Yolculuk. Özgün Adı: Mind: A Journey to the Heart of Being Human*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Stueber, R. (2006). *Rediscovering Empathy- Agency, Folk Psychology, and the Human Sciences*. London: A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, ISBN-13: 978-0-262-19550-8 (hc : alk. paper).
- Tarhan, N. (2022, 09 03). <https://www.aa.com.tr>. <https://www.aa.com.tr>: <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/saglik/prof-dr-nevzat-tarhandan-narsisizm-ve-ego-degerlendirmesi/675177> adresinden alındı
- Tunalı, İ. (1983). *Estetik Beğeni*. İstanbul: Say Kitap pazarlama.
- Tura, M. S. (2020). *Histerik Bilinç*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tüzün, K.İ. & Çağlar, İ. (2008). Örgütsel Özdeşleşme Kavramı ve İletişim Etkinliği İlişkisi. *Journal of Yasar University*, s. 3(9): 1011-1027.
- Uslu, Z. &. (2018). Almandada Öneki Fiiller: “Ein” Öneki Örneğinde Bir İnceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, s. 8(1): 77-91.
- Ünal, S. (2007). Kendilik Psikolojisi- Sosyal Biliş Gelişimi. P. S. Taner içinde, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, (s. 5. Bölüm, s.55-70). İstanbul: Janssen-Cilag a division of Johnson & Johnson, (Golden Print).
- Williams-L. D. J. (2022). *Mağaradaki Zihin, Özgün adı: The Mind in the Cave*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Worringer, W. (1971). *Soyutlama ve Einfühlung- Üslup psikolojisi üzerine bir araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Worringer, W. (1985). *Soyutlama ve Özdeşleşim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yaşar, E. (2022). Demografik Değişkenler Açısından İşgörenlerin Johari Penceresi Modeli. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, s. 8(4): 363–375.
- Yayan, G. & Gök, T. (2020). Performans Sanatı ve Marina Abramoviç. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Asos Journal -The Journal of Academic Social Science*, s. 8(106):390-401.
- Yeşilkaya, M. (2022). Empati Yeteneği Rekabette Stratejik Amaçlı Olarak Kullanılabilir mi? Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma. Ş. Karabulut içinde, *Tüm Yönleriyle Yönetim ve Strateji* (s. 421-435). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yıkılmış, S. (2019). Türkiye Türkçesinde Empati Dili (Söylem Çözümlemesi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Yüksel, A. (2015). Kavram, Kapsam ve Tarihsel Gelişim Bağlamında Empati. Y. Kabapınar içinde, *Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek: Çocuk ve Empati* (s. 2-20). Ankara: Pegem Akademi.

Eğitim Felsefesi ve Akımları Üzerine Bir Değerlendirme

Fatıma KOÇ¹

Giriş

Felsefe ve eğitim arasında yakın bir ilişki vardır. Eğitimin kazanımlarının gerçekleştirilmesinde felsefenin önemi büyüktür. Aynı şekilde felsefe disiplinin eğitimdeki yeri göz ardı edilmemelidir. Açıkçası ne felsefeden kopuk bir eğitim ne de eğitimden kopuk bir felsefe söz konusu değildir. Felsefesiz bir eğitimin içeriği anlam ve derinlik bakımından eksik kalır. Bu nedenle eğitimde bilinç, felsefenin sarmalandığı bir eğitimle mümkündür. Eğitim sistemlerinin geliştiği toplumlarda görülen sonuç felsefenin önemine gösterilen değerle aynı oranda bir ilerleme göstermektedir.

Epistemolojik bir perspektifle bakıldığında, insanın bilmek ve öğrenmek isteği hem felsefenin hem de eğitimin özünde birleşir. Bilmeye ve öğrenmeye en meyil olan varlık şüphesiz insandır. Bilgiyi sevmek, bilgeliğe sevgisi olarak tanımlanan felsefe, bilgiye ulaşmada aradığı yollarda aklın, sezginin, deneyin, gözlemin, eleştirinin, görünenin arkasındaki tözün veya hakikatin yolunu aramada bir eğitim yolculuğu yapar. Bitmeyen yolculuk, eğitimin felsefedeki izlerinin soruşturmasıdır. İnsanda bir davranış biçimi ve davranış değişikliği oluşturan eğitim, var olanın ve var olanın bilgisinin ve onun değerinin üzerine inşa olur tıpkı felsefenin kendisini inşa ettiği varlık, bilgi ve değer unsurları gibi. İnsanın eğitimindeki en temel vurgu ise onun değerler çerçevesinde bir anlam

¹ Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Doktora Öğrencisi, erekfel-25@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0008-0678-8915

var olması aslında insan merkezli bir eğitimin ifadesidir. Lakin bu durum eğitim merkezinin salt insan odaklı değerlendirilmesi anlamına da gelmemelidir. Eğitim felsefesi içinde buldukları toplumlardan ve kültürlerden etkilenmektedir. Önemli olan, oluşturulan hiçbir felsefi akım ve ideolojilerin eğitimde evrensel kavram ve kabullerle örtüşürülmemesidir. Eğitimin, ideolojilerin insanlık için faydalı, insanlık için evrensel ahlaki çizgileri ya da evrensel bir eğitim talepleri varsa istifade edilmesi gerekir. Eğitim felsefesinin en temel vurgusu, eğitimi çok yönlü ve bütünlüklü görebilmeyi sağlamaktır. Nitekim günümüz toplumlarının en önemli problemi, düşünen ve eleştiren insan sayısını arttırmak üzerine olmalıdır. Eğitimde gelişen enformasyon, küreselleşen dünya, bireylerin nasıl bir kültürle yaşadıkları konularına eğilmek adeta bir zorunluluk haline gelmiş durumdadır. Bu zorunluluk ülkemizdeki eğitim ve öğretim programlarındaki eğitim felsefesinin hem içerik olarak sağlam oturtulmamış olmasından hem de okullardaki felsefe derslerinin önemi üzerindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak eğitim felsefesi alanındaki boşlukları tamamlamak, eleştirel düşünebilme, çok yönlü öğrenebilmek için geliştirilmiş olan felsefi akımlar eğitim politikalarımızda ideal olan bir eğitim programı için inşa edilmiştir. Felsefe ve eğitim akımları ile eğitim ve öğretim sisteminin yeniden düzenlenmesini, öğrenme biçimlerini tüm koşullarıyla yeniden gözden geçirmeyi gerektirmektedir. Eğitimciler açısından nihai amaç bir öğrencinin bir bireyin zayı edilmemesi yönündeki teorik ve pratik her türlü çabayı göstermek olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar Erdol, T. (2009). Esasicilik. F. Manav (Dü.) içinde, *Eğitim Felsefesi* (s.107-120) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Acar, T. (2011). *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim 1. Kademe Programlarının Özellikleri ve Dayandığı Eğitim Felsefeleri*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi] Ankara.
- Alparslan, A. (2019). *Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sorunlarının Felsefi Boyutu, Bildiriler ve Tartışmalar*. (s. 79-97). Ankara: Eğitim Birsen Yayınları. 6-8 Mart 2010 tarihinde alındı.
- Aslanoğlu, İ. (2012). *Naturalizm ve Eğitim*, (1b.). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Benjamin, W. (2001). *Çocuklar, Gençlik ve Eğitim Üzerine*. (M. Tüzel, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi* (1 b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (1987). *Eğitim Felsefesi* (1b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş* (1b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bochenski, J. M. (1997). *Çağdaş Avrupa Felsefesi*. (S. R. Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Kalcı Kitabevi.

- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe Doktrinleri ve Terimler Sözlüğü* (11b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi* (1b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (6 b.). Paradigma Yayıncılık.
- Çavuş, Ş. (2019). *Eğitim ve Temel Felsefe Akımları*. (R. Y. Kıncal, Dü.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çivi, C. (2022). Öğrenmeyi Öğrenmek. Ö. Üre, G. Musa, A. Ramazan, M. Muammer, T. Hacer, vd., & A. M. Sünbül (Dü.) içinde, *Eğitime Yeni Bakışlar I* (s. 197-201). Ankara: Mikro Yayınları.
- Demirel, Ö. (2017). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (5b.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dewey, J. (2020). *Demokrasi ve Eğitim* (1 b.). (M. Karaman, Çev.) Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Erden, M. (2004). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erdol, T. A. (2018). Daimicilik. F. Manav (Dü.) içinde, *Eğitim Felsefesi* (s.93-106) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Foullee, A. (1942). *Filozofi vasıtasıyla Orta Tedrisatta Reform*, (1 b.). (R. Balaban, Çev.) İzmir: Diyanet İşleri Yayınları.
- Freire, P. (2010). *Ezilenlerin Pedagojisi*, (6.b.). (D. Hattatoğlu, E. Özbek, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Haynes, F. (2014). *Eğitimde Etik*. (S. K. Akbaş, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobson, (2001). *Aristotle. Fifty Major Thinkers on Education*. J.A. Palmer (Dü). London.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve İdeoloji*, (1b.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Kabadayı, T. (2012). *Naturalizm, Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Kant, I. (2009). *Eğitim Üzerine, Toplu Eserleri I* (2 b.). (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Manav, F. (2018). Eğitim Felsefesine Giriş. F. Manav içinde, *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Mayer, F. (1974). *Yirminci Asırda Felsefe* (V. Mutal, Çev.) İstanbul, Hareket Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019). *Eğitimci Olarak Schopenhauer*, (3b.). (C. Atilla, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Nodding, N. (2016). *Eğitim Felsefesi* (1 b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ocak, G. Baysal, E. A. (2019). *Temel Felsefi Akımlar ve Önemli Temsilcileri*. M. Ergün, A. Çoban (Dü.) içinde, *Eğitim Felsefesi* (s. 94-104), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Platon, (1975). *Devlet*, (M. A. Cimcöz, S. Eyüboğlu, Çev.), (3 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Popkin, R. H (1979), *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Los Angeles: University of California press.
- Pratte. R. (2002). *Contemporary Theories of Education*, Toronto: Intext Educational Publishers, Macmillan Reference.
- Ratner, J. (2010). Eğitim Felsefesinin Gerekliliği. T. Ö. Bahri Ata (Dü.) içinde, *Günümüzde Eğitim John Dewey* (E. Kaldırım, Çev., s. 198). İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ross, (2002). *Aristoteles*, (A. Arslan) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- Rousseau, J.J. (1982). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (R. Nuri İleri, Çev.) İstanbul: Çan Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2019). *Emile ya da Eğitim Üzerine*, (1b.). (İ. Yergüz, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Rufer, A. (1962). *Pestalozzi ve Devrim*, (3b.). (İ. Hakkı, T. F. Gündüzalp, R. İnan, Çev.) İstanbul, İmece Yayınları.
- Russel, B. (2005). *Eğitim Üzerine* (1 b.). (Ş. Duran, Çev.) İzmir: İlyayayınevi.
- Serter, N. (1997). *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim* (1 b.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sezgin, O. (1993). *Eğitim, Kavram ve Kuram* (2 b.). İstanbul: Kalem Vakfı Yayınları.
- Sharma, R. (2002). *Textbook of Educational Philosophy*. Kanishka: Atlantic Diffusion.
- Sönmez, V. (1993). *Eğitim Felsefesi* (2 b.). Ankara: Adım Yayınları.
- Taşdelen, V. (2011). Eğitimden Felsefeye. A. Y. Vefa Taşdelen (Dü.) içinde, *Eğitimden Felsefeye* (s. 225-228). Ankara: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Terzi, A.R. (2010). *Eğitim Bilimine Giriş*, (2b.) Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tozlu, N. (2013). *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, (2 b.). Ankara: Elis Yayınları.
- Turgut, İ. (1991). Eğitimi Üzerine Felsefi Bir Deneme, İzmir: Bilgehan Matbaası.
- Uyar, M. (2022). Problem Çözme Yaklaşımı. Ö. Üre, G. Musa, A. Ramazan, M. Muammer, T. Hacer, vd., & A. M. Sünbül (Dü.) içinde, *Eğitime Yeni Bakışlar I* (s. 219-225). Ankara: Mikro Yayınları.
- Varış, F. (1993). *Eğitim Bilimine Giriş*, (1b.). Konya: Atlas Yayınları.
- Yayla, A. (2011). Tozlu'nun Eğitim Felsefesi Anlayışında Yeni Bir Eğitim İdeali V. Taşdelen, A Yayla, A. Karaca (Dü.) içinde, *Eğitimden Felsefeye* (s. 85- 90). Ankara: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.